

תנובות שדה

גיליון חגיגי מורחב לרגל ט"ו בשבט
וּלְרֵגַל הוּצֵאת סֵפְרֵי הַמַּכּוֹן

גיליון מס' 94
שבט – אדר תשע"א

מחיר מנוי שנתי – 54 ₪

בהוצאת

המכון למצוות התלויות בארץ
בנשיאות מרן הראש"ל הגר"ע יוסף שליט"א
בית עוזיאל

כתובת:

מערכת תנובות שדה

המכון למצוות התלויות בארץ

מושב בית עוזיאל

ד.ג. שמשון מיקוד 99794

טלפון: 08-9214829 08-9216829 פקס: 08-9207911

macon1@bezeqint.net

המערכת:

הרב שניאור ז. רווח, הרב אליהו ראש, הרב יוסף מאיר שטורץ

עורך:

הרב יוסף מאיר שטורץ - Imeir2@neto.bezeqint.net

המעוניינים להכניס מאמרים או תשובות לחוברת, מעבר לשני עמודים, מתבקשים לשלוח ע"ג תקליטור

***

החוברת יו"ל בסיוע:

משרד המדע – מינהל התרבות

המועצה האיזורית גזר

***

© כל הזכויות שמורות

תוכן העניינים:

ה	ועשות ספרים הרבה	מאמר מערכת:
ז	הרה"ג רבי שניאור ז. רווח רב איזורי במ.א. גזר ויו"ד המכון למצוות התלויות בארץ	מידע הלכתי מורחב – לקראת טו"ו בשבת
טז	מו"ר הראש"ל הגרש"מ עמאר שליט"א הרב הראשי לישראל	לקראת שבת שירה – אז ישיר משה וגו' סוס ודוכבו רמה בים
יט	לרגל הוצאה לאור של ספר משפטי שמואל	מדור גנוזות לרגל הוצאה לאור של ספר משפטי שמואל
כד	מוגש ע"י צוות חוקרי המכון וצוות המעבדה	המערכה על ההרינג
מה	- ספר משפטי שמואל - שו"ת שש משזר - ספר תורת ערלה	מדור ספרים חדשים

מאמר מערכת

"עשות ספרים הרבה אין קץ"

זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו. בימים אלו הוציא המכון למצוות התלויות בארץ, לאור עולם, שלשה ספרים חשובים שהושקעו בהם עמל ויגיעה רבה.

הספר הראשון, ייחודי ביותר, "**משפטי שמואל**" שמו, והוא נכבד ומיוחד ביותר, ספר קדמון מלפני כ-400 שנה, שחיברו הגאון **רבי שמואל הכהן צוק"ל**, שהיה מחכמי "פאס" העיר המפוארה והמהוללה שהעמידה לעם ישראל גאוני עולם ראשונים ואחרונים עד הדורות האחרונים ועד בכלל.

ספר זה, היה בביתו של ראש מכון אורות יהדות המגרב הרה"ג משה עמאר שליט"א לפני קרוב לשני עשורים, והומצא על ידו להרה"ג **רבי שניאור ז. רווח** שליט"א ראש המכון, אחר שומעו שעוסק הוא בתורת "זרעים". הספר כולל בתוכו הגהות, הערות, פירושים וציורים על משניות מסכת זרעים. על גלגולו של ספר זה ועל העבודה שהושקעה בו ע"י צוות המכון יובא להלן בהרחבה בגוף הגיליון בסקירה מיוחדת של הספר עם קטע מתוך הספר עצמו. תפילתנו שזכות הרב המחבר זצ"ל תעמוד לכל מי שטרם בהוצאת ספרו זו, שיזכו להמשיך ולשבת על אדני התורה והיראה ולהוציא את אשר באמתחתם מחידושי תורתנו הקדושה לאור עולם, ויזכו לרוות רוב נחת של תורה ויראה מכל יוצ"ח.

ספר נוסף ונכבד שיוצא לאור על ידי המכון למצוות התלויות בארץ, הלא הנהו ספר "**שש משזר**" להרה"ג **רבי שניאור ז. רווח** שליט"א, אשר לא נלאה מלהוציא עוד ועוד חיבורים תורניים נכבדים ומועילים אשר תופסים את כותל המזרח של ספרי השו"ת וההלכה ללומדים תורת זרעים וכן לכלל עמך ישראל הנזקקים לדעת דבר ה' זו הלכה בנוגע להלכות תולעים ושרצים במזון. וכעת הניף קולמוסו פעם נוספת ופתח בזאת בסדרת שו"ת חדשה "שש משזר", המצטרפת לסדרות השו"ת הקודמות כבר הוציא תח"י.

בעוד שבספריו עד כה, עסק הרב המחבר שליט"א בעיקר בענייני זרעים וכן בענייני תולעים, בסדרה זו הרחיב המחבר את גבולו והוציא לאור את חיבוריו ותשובותיו גם בענייני או"ח וי"ד, ובהמשך יצאו בע"ה כרכים נוספים על חלקים אבה"ע וח"מ. כמו כן צירף המחבר לספר זה קונטרס מיוחד בענייני תולעים בדגים ובו ריכוז גדול של כל המכתבים והתשובות וכן מו"מ הלכתי עם גדולי הפוסקים בארץ ובעולם, שנכתבו על ידו במהלך השנים האחרונות לאורך כל מערכת הקודש עליה ניצח הרב המחבר בנוגע לזהירות מאכילת דגים הנגועים

בתולעים בכלל ובנוגע לתולעת אניסאקיס בפרט. יתר פרטי הספר יובאו בסקירה מיוחדת בתוך הגיליון.

הספר השלישי, "תורת ערלה" על הלכות ודיני ערלה בעיון מקיף עד הדין להלכה ולמעשה מאת הרה"ג רבי יוסף צברי שליט"א שכבר פקיע שמה בספריו האחרים, שהיה מחשובי הלומדים בכלל זרעים של המכון, ועסק ושקד שם על תורת זרעים. המיוחד בספר זה שכל הלכה מובאת ממקורה בש"ס, בראשונים, אחרונים ועד פוסקי הלכה של זמנינו. כולל תמצית ההלכה למעשה, למען ירוץ הקורא לדעת כיצד לנהוג למעשה.

"המכון למצוות התלויות בארץ" מטרתו היא להרבות את לומדי תורת זרעים, ולקרבתם ללימוד זה שלא בהכרח נוגע להלכה למעשה ללומדים. ועל כן אין המכון חוסך באונו והונו, על מנת להוציא עוד ועוד ספרים על דיני מצוות הארץ, בכל רמות הלומדים הן הצעירים ועד הרבנים היושבים על מדין. ב"ה במסגרת המכון יצאו כבר ספרים רבים בתחום זה על מנת שישמשו כעזר ללומד, למורה, לרב ולשאר הנצרכים להלכה למעשה בדינים אלו. וספרים אלו חובר לשאר הספרים שיצאו בהוצאת המכון.

ייחודיותם של ספרי המכון, היא הכרעתם של רבותינו גדולי רבני ספרד, החל מרבינו הרמב"ם ועד פסקו של מרן השולחן ערוך, וממשיך בסדר הדורות, עד ימינו אנו על פי הכרעת מרנן ורבנן שליט"א ובראשם מרן ג"ע הראש"ל הגר"ע יוסף שליט"א, ואחריו בקודש מורה דרכו של המכון מיום היווסדו מו"ר ועט"ר הראש"ל הגרש"מ עמאר שליט"א, שתמיד מקדיש מזמנו העמוס להשיב לנו על שאלותינו ולהדריכנו בדבר ה' – זו הלכה.

מתפללים אנו ומייחלים שספרים אלו היוצאים בימים אלו על ידי המכון, יתרמו את חלקם להגברת המודעות של מצוות הארץ בכללם, ובקירוב נזכה לקיים את כל מצוותיה של ארצנו הקד' מן התורה בביאת הגואל, ובבנין ירושלים ובית תפארתינו, אמן.

מלבד המדור המיוחד של סקירת הספרים הנ"ל בגיליון, יוגש בגיליון זה מדור מיוחד המוקדש למערכה בדג ההרינג, המדור מוגש ע"י צוות המעבדה של המכון ויובאו בו ציטוטים ומכתבים מתוך המו"מ בהלכה בין יו"ר המכון הרה"ג שניאור ז. רווח שליט"א לרבנים ופוסקים בנוגע לנגיעות בדג ההרינג. וכן תצורף בזאת טבלה מיוחדת על כל סוגי ההרינג והסרדינים ורמת הנגיעות ודרכי הנקיון וכו'.

בברכה
העורך

מידע הלכתי

לקראת ט"ו בשבט בהלכה ובמנהג

ט"ו בשבט ר"ה לאילנות - לענין מעשר עני

א. כידוע, ראש השנה לאילנות איננו באחד בתשרי כירקות וכקטניות אלא בט"ו בשבט, ודין זה היא משנה ערוכה בריש מסכת ר"ה ופסקה הרמב"ם להלכה בהל' מע"ש ריש פ"א. ובשו"ע סי' שלא סעי' קכח. והטעם שמחלקת המשנה בין תבואה קטניות וירקות לבין אילנות כתבו התוס' (ר"ה ח' ע"א ד"ה מה מעשר) לגבי תבואה וירקות "ושמא נפק"ל מדכתיב עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה, וגמר שנה שנה מתשרי דכתיב מראשית השנה". ואילו גבי אילנות כותב התוס' (שם י"ד ע"א ד"ה ובאחד) שילפינן מעשרות מערלה, וגבי ערלה דרשו חז"ל ובשנה הרביעית ובשנה החמישית פעמים שברביעית ועדיין אסורים משום ערלה וכו'. דהיינו של אילנות הר"ה שלהם מאוחר יותר מא' תשרי. וזה שקבועוהו חז"ל בט"ו בשבט, אומרת הגמ' שם (י"ד ע"א) שהואיל ויצאו רוב גשמי שנה, ומסביר רש"י שם וז"ל: שכבר עבר רוב ימות הגשמים שהוא זמן רביעה ועלה השרף באילנות ונמצאו הפירות חונטין מעתה. ואמנם עיין למרן הגאון הרשז"א זצ"ל בשו"ת מנחת שלמה (סי' ס"ב אות ו) שדן אודות פירות הבאים מדרום לקו המשוה, ונגמ"ל למעשר בא"י, האם גם שם נלך אחר ט"ו בשבט, שאם נאמר שכל הטעם משום הגשמים וכנ"ל, א"כ באותם ארצות לא שייך כלל טעם זה, כיוון שבזמן שאצלנו חורף אצלם קיץ ולהיפך. ובסו"ד מסיים שם וכותב שמזה שאומרת הגמ' (ר"ה ט"ו ע"א) שהולכים אחר שבט דחודשים ולא שבט דתקופה, וכן בשנה מעוברת הולכין אחר רוב שנים, מוכח שבאמת הוא הלכה למשה מסיני ורק נתנו בגמ' טעמים על עיקר ההלכה, ולכן גם באותם ארצות הולכים אחר ט"ו בשבט. עכת"ד. נמצא לפי"ז שכל התאריכים הנ"ל הם הלכה למ"מ, וההסברים אינם אלא לבאר עיקר ההלכה.

פירות האילן והגדרת חנטה:

ב. פירות האילן שחנטו הפירות קודם ט"ו בשבט של שנה שלישית מפרישין מהן מעשר שני. ואפי' שנגמרו ונאספו בשנה השלישית. וכל שחנטו אחרי ט"ו בשבט של שלישית מפרישין מהן מעשר עני, ואפי' שנגמרו ונאספו לאחר ט"ו בשבט של השנה הרביעית. וחנטה האמורה כאן, היינו שהגיעו הפירות לעונת המעשרות דהיינו הבאת שליש - שהגיעו הפירות לשליש בישולן. ומקור הדין

שחנטה היינו שליש בישול, מתבאר מדברי הר"מ שם שכתב שהיינו עונת המעשרות, והאריך שם המהר"י קורקוס לבאר שהיינו עונת המעשרות והיינו חנטה לדעת רבינו הרמב"ם. (וצ"ל שחונן מאתרוגים ותפוחים שעונה"מ שלהם פחות משליש. והוא משיתעגלו וכמש"כ הר"מ בהל' מעשר פ"ב ה"ה). וגם מרן השו"ע שם נקט לשון הרמב"ם. וראה עוד בארוכה מש"כ בזה מרן החזו"א (שביעית ס"ז, יב), ועוד עי' באריכות בדברי מו"ר הגר"ר שמ"ע שליט"א במאמרו שבתנובות שדה גליון מס' 5, שהאריך להוכיח שהכי ס"ל להרמב"ם ומרן השו"ע, ושעיקר הגדרת שליש היינו שליש בישולו ולא שליש גידולו, עי"ש.

אתרוג:

ג. האתרוג, ר"ה שלו הוא בט"ו בשבט כשאר פירות האילן. ומ"מ כיון שאתרוג גדל על כל מים הוא נקבע למעשרות אחר הלקיטה כדין הירק. כיצד? אתרוג שנלקט בשנה השלישית לאחר ט"ו בשבט מפרישין ממנו מעשר עני. ואפי' שנגמר בשנה השניה. וכן אם נלקט ברביעית קודם ט"ו בשבט מפרישין ממנו מעשר עני. ואם נלקט ברביעית אחר ט"ו בשבט מפרישין ממנו מע"ש ואפי' שנגמר בשלישית. ומקור דין זה הוא מהגמ' מס' ר"ה ט"ו ע"א - ב. ובר"מ שם הל' ה'. ובשו"ע שם סעי' קכ"ו. וגבי דיני שביעית ומעשרותיו של האתרוג בשנה ההיא, ראה מה שהארכתי בספרי שביתת השדה על דיני שביעית, בפ"י ס"ח, ובפ"ט סעי' ב. מה שכתבתי על דיני אתרוג הועישור ממנו בשנה השביעית.

לימון ושאר פירות הדר:

ד. הלימון, התפ"ז והאשכוליות. שדרך ההשקאה שלהם הוא כמו באתרוג. וכמו"כ שווים הם בצורתם החיצונית והפנימית לאתרוג. נחלקו הפוסקים מה דינם. י"א שהולכים בהם אחר לקיטה כדין האתרוג [ראה בדברי הר"ש סיריליאו שביעית דף קנ"א ד"ה חזור וזכי ביה] וי"א שהולכים בהם אחר חנטה כשאר פירות האילן [ראה מש"כ מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל בשו"ת מנחת שלמה סי' נ"א אות כ"ב]. ושם הביא את דברי הרש"ס, וכתב עליו שאחרי שהלימון היה ידוע ומוכר להרמב"ם כמו שמוכח בכתביו. ומ"מ בהל' מע"ש כתב שרק האתרוג בלבד, ומזה שהוסיף על הגמ' תיבת בלבד משמע שבלמון הולכין אחר חנטה]. ויש מי שמתפק האם דינם כאתרוג ואזלינן בתר לקיטה. או שדינם כשאר פירות האילן לילך בתר חנטה. ולכן כתב שפירות הדר שנכנסו משניה לשלישית או משלישית לרביעית, יעשר ב' מעשרות, וצריך להתנות ופודהו מספק כדין מעשר שני ואח"כ עושה אותו מעשר עני. ור"ה שלהם הוא ט"ו בשבט כשל האתרוג [ראה

חזו"א שביעית (ז' ט"ז) ובמכתבים ממרן החזו"א זצ"ל מכתב כ"ו (מובא בסוף ספר ד"א ח"ג). והוב"ד בשו"ת יבי"א (ח"ה או"ח סי' יט אות ז) למרן מופה"ד הראש"ל שליט"א, ועי"ש במילואים ליבי"א (עמ' שמח) שהביא את האשל אברהם ניימרק שכ' בשם הגאון מהר"ש סלאנט כדברים הנ"ל, (ומ"מ כתב שם מרן שליט"א שלא נאמר ד"ז להקל לענין כלאים). והנה הגאון הר"ח קניבסקי שליט"א בספרו דרך אמונה, כתב בציון ההלכה (פ"א מע"ש ציון נז) שמה שכתב רבינו הרמב"ם שאתרוג בלבד שונה משאר אילנות, אין הוכחה מזה שלימון לא, שי"ל שלשון בלבד לאו דוקא הוא. דאתרוג וכל מינו קאמר, ולפי שבגמרא לא הוזכר אלא אתרוג כתב אתרוג בלבד. ומביא ראיה כע"ז, שמצינו בהל' דעות שכתב הרמב"ם ולא ישלשל טליתו אלא בשבת בלבד ובודאי גם יו"ט דינו כשבת. וע"כ משום דיו"ט דומה לשבת אינו מתמעט מלשון בלבד. וה"נ דכוותיה. ועוד הביא הוכחה לדבריו מהתוס' בבכורות (ע"ב ד"ה וחכמים) שכתבו ע"ד חכמים שע"ה שקיבל עליו דברי חברות ונחשד לדבר אחד. אינו נחשד אלא לאותו דבר בלבד. וכתבו התוס' לאו דוקא לאותו דבר, אלא לאותו דבר וכיוצא בו. וא"כ ה"ה הכא אתרוג וכיוצא בו. עכ"ד. ואמנם כפי שהבאנו לעיל דעת מרן הגרשז"א זצ"ל שלימון דינו כשאר פירות ולא כאתרוג, ואדרבה הוא הוכיח את דבריו מהא שהוסיף הר"מ על לשון הגמ' וכתב תיבת בלבד. היינו דווקא אתרוג ולא לימון, ובפרט שהר"מ הכיר את הלימון כמו שמוכח מספריו. והנה י"ל שבודאי גם דעתו של מרן הגרשז"א זצ"ל שתיבת בלבד שכתב הר"מ בהל' דעות הנ"ל היא ל"ד וה"ה ליו"ט, מ"מ נראה שס"ל להגרשז"א שדברי הר"מ כאן ברורים יותר שדווקא אתרוג. שהנה כאן הר"מ כתב בזה"ל וכן האתרוג בלבד משאר פירות האילן, ונראה א"כ שהר"מ כתב כאן מיעוט אחר מיעוט, גם תיבת בלבד, וגם מיעט משאר פירות האילן, דהיינו שאין יותר פירות אילן ששויים לאתרוג. ולא דמי לשלשול טליתו, שלא כתב שם הר"מ ולא ישלשל טליתו אלא בשבת בלבד משאר ימים, אלא רק תיבת בלבד וע"ז נאמר לאו דוקא, אך כאן באתרוג שמיעט והוסיף בלבד משאר פירות משמע להגרשז"א שדווקא אתרוג ולא לימון. וכצ"ל על דברי התוס' בבכורות. (ועי' בר"מ הלכות משכב ומושב פ"י ה"ט שהשמיט את התיבה בלבד ודו"ק).

חובת נתינה לעני בלימון שנלקט לאחר ט"ו בשבט:

בספרי "ביכורי שדה" על הלכות מעשר עני הארכתי בפרק הרביעי, לכתוב על הספיקות השונות והאם חייב בהם להפריש מעשר עני, או רק מעשר שני, ואם חייב להפריש ולקרוא שם למעשר עני, אך פטור מליתן לעניים, או לעיתים חייב לתת גם לעניים, ולעיתים רק ממידת חסידות צריך ליתן לעניים, וכל זה

מבואר בארוכה שם וקחנו משם. וגבי נידו"ד של פירות הדר, כתבתי שם, שהמסתפק על פרי מסוים אם הולך בו אחר לקיטה או אחר חנטה וכגון בפירות הדר, נראה מדעת הרמב"ם שאין צריך ליתנו לעניים והארכתי שם בסוגיא של רבי עקיבא בירושלמי ובבלי בר"ה די"ד ע"א, ובדברי הרמב"ם גבי מש"כ כיצד לעשר בספיקות, ובדברי המהרי"ק ושאר נו"כ של הרמב"ם, וכתבתי שם שמוכח מדבריו שבכל ספק אי"צ לתן לעניים אם הספק שקול כגון שהוא מחצה על מחצה, או כגון שהוא ספק בדין שהוא שקול ואינו נוטה להכרעה. ומ"מ ממדת חסידות אפשר שיש ליתן וכו"ע, במעשה שעשה. וי"א שגם לדעת הרמב"ם רק בספק במציאות כגון מתי נלקט וכד' אי"צ לתת לעניים. אך בספק בדין וכגון פירות הדר גם להרמב"ם מפריש מעשר עני ונותנו לעניים [כ"כ החזו"א בשביעית שם. וכך פסק שם בדינים העולים. וכן כתבו להלכה בספר בכרם ציון הל"פ פט"ז הי"ד ועי' בהערה שם]. ולדעת הראשונים שחולקים על הרמב"ם בפירות שנתערבו, גם כאן דעתם שבפירות טבל, כל שיש לו ספק איך להפריש, יפריש גם מעשר עני ויתנו לעניים [ראה בספרי שם באריכות את דברי הראשונים]. ומ"מ גם לדעת הרמב"ם והשו"ע, ממדת חסידות יש ליתן בכל ספק את פירות המעשר לעניים וכפי שכתב המהרי"י קורקוס על הרמב"ם שם גבי מעשה דרבי עקיבא, והוסיף שגם לדעת הרמב"ם יש כאן ספק גזל עניים, ולכן ר"ע שהיה מחבב את המעשרות נתן להם, וראה עוד בספרי ביכורי שדה שם.

מנהגי אכילת מיני פירות בט"ו בשבט

מקור המנהג להרבות באכילת מיני פירות:

המנהג להרבות באכילת פירות בט"ו בשבט הוזכרה לראשונה בספר "המחזור הגדול" לרבי בנימין הלוי אשכנזי רב לקהילות האשכנזים בסלוניקי. וכן הוזכר מנהג זה בספר תיקון יששכר לרבי יששכר אבן סוסאן מחכמי מרוקו שעלה לארץ ישראל והתיישב בצפת ולמד תורה אצל המהרלב"ח, והגדיר זאת כמנהג האשכנזים. אולם לאחר זמן זה התפשט בכל רחבי קהילות ישראל בפרט לאחר שהפיץ ותיקן על כך תיקון מיוחד בספר "חמדת הימים". ולאחר זמן התפרסמו קונטרסים שונים על תיקון מיוחד הנאמר בזמן אכילת הפירות.

הגר"ח פלאג'י ציין שנוהגים לאכול משבעת המינים שהשתבחה בהם ארץ ישראל. בספר חמדת הימים כתב שלכתחילה יש לאכול 30 מיני פירות ע"פ חלוקה בין הפירות שעשה רבי חיים ויטאל בין עשרה פירות שהם מעולם הבריאה ואין להם קליפה או גרעין שאינם נאכלים כגון הענבים התאנים והתפוחים. ויש עשרה נוספים שהם מעולם היצירה שאין להם קליפה שאינה נאכלת אך יש להם גרעין שאינו נאכל וכגון הזיתים התמרים ועוד. ויש עוד עשרה נוספים שהם מעולם העשייה שנאכל רק הפרי הפנימי שלהם ולא הקליפה כגון הרימונים האגוזים ועוד. וכל זה כשמצויים כל הפירות הנזכרים שם. ואם אין יקח 20 בוגי פירות וישתה 4 כוסות יין, יין לבן, מעט אדום ורובו לבן, חצי לבן וחצי אדום. אדום עם מעט לבן. וכתב עוד בחמד"י שאם אין מצויים הרבה מינים יאכל לפחות 12 מיני פירות שהם כנגד "ב צירופי הוי"ה.

המהר"ם חאגיז הביא בשם סבו המהר"ם גלאנטי שהיה אוכל 15 מינים.

כך שמצאנו מנהגים ממנהגים שונים [ראוי לציין שיש שכלל אינם נוהגים באכילת מיני פירות כיון שמנהג זה לא הוזכר אצל רבינו האר"י או מי מתלמידיו].

הגם שהקדמונים הזכירות בעיקר פירות העץ, מכל מקום היום נהגו כלל ישראל להרבות בכל מיני פירות וירקות טריים ויבשים, להרבות במינים רבים. וכן הוסיפו על השולחן מינים חדשים שזה תחילת העונה לזכות בברכת שהחיינו. ונתייחס לקמן לחלק מהפירות או הירקות המצויים יותר שנהגו לשימם על השולחן.

אופן בדיקת החרקים במינים העולים על שולחן ט"ו בשבט:
ככלל את המינים השונים העולים על השולחן יש לחלק לכמה הגדרות של חיוב, ואשתדל בקיצור נמרץ לציין כמה מהמינים המצויים:

התוצרת הבאה מוגדרת "בחזקת נקי" ואין חובה לבדוקה:
אגוזים מהסוגים הבאים: **צנובר, ברזיל, מקדמיה, פקאן** בקליפתו הקשה או מסוכר, אגוז **קוקוס**. **בננה** טריה ומיובשת [בננה **ציפס**]. **לדר** על סוגיו השונים כשהוא באריזה סגורה. **פפאיה** טרייה ומיובשת. תפוחי עץ מגידול מסחרי

טרי ומיובש. תפוז סיני עם סוכר. שימורי פירות [אגסים, אננס, גויאבה, אפרסקים ומשמש].

התוצרת הבאה חייבת בבדיקה וכדלקמן:

אגוזי מלך, אגוזי לוז, שקדים, ובטנים – בקליפתם החיצונית הקשה – יש לפתוח ולראות בתוככי הקליפה משני הצדדים שאין קורים ופסולת חרקים.
אגוז קשיו – אגוז הקשיו מקורו באמריקה, אולם כיום הוא נפוץ בהרבה מדינות בעולם, לארץ ישראל מביעה התוצרת בעיקר מארצות אפריקה ומהודו. אגוז הקשיו צומח מעל פרי גדול שצורתו כתפוח [התפוח אינו משמש למאכל בני אדם]. קליפת האגוז רעילה מאד ואסורה באכילה. תהליך קילוף האגוז הוא מורכב מאד, הוא עובר ניקוי, השריה, קלייה, קילוף, יבוש וקילוף נוסף. ולבסוף מתקבל הפרי שצבעו לבנבן וצורתו כחצי עיגול. עד השלב הזה האגוז נקי מכל חרקים לחלוטין. אולם בתהליך האיחסון כשהתוצרת עוברת מחסנים ואוניות שהם מוקדים קשים של חרקים. תתכן נגיעות של זחלי עש וחרקי מחסן מסוגים שונים, המותירים סימנים על הימצאותם בפרי, של פירורים, קורים, אבקה ועוד. כיון שלרוב האגוזים יש חור טבעי בקצה הפתוח לחלל הפנימי של האגוז, הזחלים והחרקים חודרים פנימה לעיתים ללא שהם משאירים סימנים חיצוניים. אגוזים אלו נוטים להתעפש מהר אם הם לא נשמרים באריזה אטומה. כמו כן האגוזים הישנים יותר מקבלים הצטמקות שבאה לידי ביטוי במראה החיצוני של האגוז.

אופן הבדיקה והשימוש: התוצרת הטרייה הנמכרת בארץ הגידול כשהיא טרייה, בדרך כלל נקיה ואינה חייבת בבדיקה. במידה ורוכשים תוצרת מאוחסנת או לחילופין במדינות שהתוצרת מיובאת אליהם כגון בארץ ישראל יש חשש לנגיעות של מזיקי מחסן, אולם רמת הנגיעות תלויה מאד בתקופת ובצורת האחסנה. ולכן: באם האגוזים נראים בריאים שלימים ובהירים, די להתבונן חיצונית לראות שאין סימני כירסום ושאר סימנים מחשידים, כמו כן לעשות בדיקה מיידית שאין נגיעות פנימית ודי בכך. [יש לשים לב שפעמים בתהליך הקילוף של הקליפה החומה, חלק מפירורי הקליפה נכנסים לתוך האגוז דרך החור הטבעי, ואינם קשורים לנגיעות בחרקים. ורק פירורים שצורתם אחידה מהווים סימן לחרקים]. באם האגוז נראה מצומק, וק"ו באם יש עליו סימני כירסום או שאר סימנים מחשידים, חובה לחצות כל אגוז לשניים ולבדוק שאין נגיעות פנימית סמויה.

אגוזים ושקדים קלופים וקצוצים – בקלופים יש להתבונן חזותית שאין קורים, או סימני כירסום וכיו"ב. ורצוי לסננם במסננת בעלת חורים גדולים,

ולבדוק בנשורת באם יש חרקים או סמני חרקים. וכך יש לנהוג באגוזים ובשקדים טחונים או קצוצים.

אננס – טרי בחזקת נקי. – לאחר הקילוף, יש להוריד גם את המשקעים שיש מהצד החיצוני, כיון שהם משמשים כמשום מסתור לחרקים חיצוניים. **אננס מיובש** יש להסתכל חזותית, שאין חרקים שנדבקו על המוצר.

גויאבה – טרייה, יש לקלף את הקליפה מהפרי, להתבונן חזותית על כל שטח הפרי, במידה והכל בריא לחלוטין ואין רכות יתירה, ניתן לאכול את הפרי. במידה ויש חשש כלשהו מחמת רכות או מחמת סימני חדירה לתוך בשר הפרי, יש לפרוס את הפרי לפרוסות ולבדוק בכל פרוסה אם ישנם זחלים. [ניתן גם לכתחילה לחתוך לפרוסות ללא הסרת הקליפה, ולבדוק כל פרוסת פרי, רק שיש לבדוק חזותית באם יש כנימות מגן על גבי הקליפה – הכנימות יורדות בקלות בשפשוף קל].

דובדבנים – טריים מגידול בא"י או מעובדים מגידול זה – בחזקת נקיים. תוצרת ממקור אחר: בשימורים בסירופ, יש חשש גבוה לחרקים וחובה לבדוק כל פרי (עדיף לקחת את הזן החמוץ וללא גרעינים). מיובשים/מצומקים – עדיף להימנע כיון שהבדיקה קשה מאד. מסוכרים – יש לעשות בדיקת מדגם ואם הכל נמצא נקי סימן שמקור הסחורה מגידול נקי, ומותר בשימוש.

הדרים: יש להתבונן ויזואלית סביב כל הפרי לראות אם יש כנימות על גביו. במידה ומוצאים כנימות, אם הם בודדות ניתן להורידם בשפשוף ידני, ובמידה והם רבים כדאי להשרותם במים עם חומר ניקוי [לרככם] ובעזרת מברשת קשה לשפשוף את הפרי מכל צדדיו, ובכך מובטח נקינותו. במידה ורוצים לקלף ללא נקיון מוקדם, יש לשים לב לאחר הקילוף שלא עברו חרקים על בשר הפרי [ורצוי לשוטפו תחת ברז מים]. במטעים שאינם מטופלים, או אף במטעים מטופלים כאשר מתגלה ריעותא כגון פרי רך או סימני חדירה, לאחר הקילוף, יש להתבונן היטב סביב הפרי באם נראים סימנים מחשידים. במידה ונמצאו סימנים, יש לבדוק כל פלח ופלח שהוא נקי ושאין בו זחלים של רימות הזבוב.

זיתים – יש להתבונן חזותית אם יש כנימות מגן על גבי הזית [במידה ולא יורד בשפשוף קל, אינו אלא פגע טבעי]. כמו"כ בהתבוננות יש להבחין אם ניכרים סימני עקיצה של הזבוב [צבען כחלחל במקצת, ומקום הדקירה שקוע קמעא]. פעמים רבות שישנם שינויי צבע טבעיים כגון מלחץ או ממכות הניתנות על העץ בזמן המסיק וכו', ואינם סימן לנגיעות. בכל מקרה של ספק יש לפתוח

את מקום המכה, ולראות אם יש מחילה או סימני נבירה, [בזיתים שחורים דרושה התבוננות יתירה עקב קושי הזיהוי מחמת הצבע].

חבוש - ראה לעיל באופן בדיקת הגויאבה.

חרוב - יש לבחור תוצרת של חרובים יפים ושלמים, ולהשתדל מאד שיהיו נקיים ומבריקים [דבר המעיד על טריות]. רצוי להשרות את החרוב במים מספר דקות ובכך לרככו, ולחצות עם סכין את החרוב לאורכו, ולהתבונן שאין בפנים סימני כירסום, גללים, קורים ושאר סימנים מחשידים. במידה ונמצאו סימנים מחשידים יש לחתוך את המקום הנגוע ולבדוק היטב בשאר המקומות. הבדיקה בחרוב קשה מאד עקב מקומות המסתור שיש לזחלים, ולכן יש להתבונן היטב, או להמנע כלל מלאכול חרוב שנמצאו בו סימנים להימצאות חרקים.

משמש מיובש - יש לשטוף את הפרי מבחוץ. לפתוח את הפרי ולהתבונן ממול מקור אור שאין בו חרקים או זחלים - לעיתים בתוך מירקם הפרי.

צימוקים - יש להשרות במשך כ-10 דקות במים חמים. לשפשף את הפרי מבחוץ בעודם במים. להתבונן באם צפים על פני המים חרקים, באם נמצאו ממצאים כלשהם, יש להמנע כלל מלהשתמש בצימוקים אלו.

תאנה - בתאנים הנגיעות גבוהה ביותר. ככלל יש לחלק בתאנים בין הסוגים השונים, בין טרי לבין מיובש, ובין סוגי המיובשים השונים. בתאנים ישנם סוגי גידול של מטעים שאינם מטופלים ונמכרים בצידי הדרכים שנגיעותם מרובה מאד. לבין גידול תאנים במטעים מטופלים ומסחריים שהם נקיים יותר. כמו"כ יש להבדיל בין זנים פרתנוקרפיים = הפריית בתולין, כגון זני "קדוטה" "בלאק מישן" ויש זנים שחייבים הפריה והם בעיקר הזניים התורכיים כמו הזן "סמירנאי". כמו"כ יש את הזנים שהבכורות [=הפרי המבכיר] אינם זקוקים להפריה ואילו הגל השני של הפירות זקוקים להפריה כגון הזן "נצרת" (בוסני). ההאבקה של התאנה מתבצעת על יד צרעה המיוחדת לתאנה ונקראת צרעת התאנה [בלאסטופגה]. בנוסף לצרעת התאנה ניתן למצוא רימות של זבוב הפירות בתוככי התאנה, או רימות של זבוב התאנה על גבי בשר הפרי תחת שכבת הקליפה החיצונה. או נגיעות חיצונית של כנימות מגן. כיון שבעונה זו אנו נפגשים רק עם התאנים המיובשות על כן נפרט את הבדיקה בהם [אופן הבדיקה בתאנים הטריות ניתן לראות בספרי "תולעת שני" כרך שלישי באריכות]. בתאנים מיובשות מעבר לחרקים הקודמים שמתייבשים עם הפרי וצבען הופך מלבן לחום. יש חשש לחרקים מחסן רבים כגון זחלים של חיפושית התסיסה או עש הדבלים בצבע לבן או לאחר מיתתם בצבע חום. חיפושיות ואורזיות מחסן. לאחר שטיפה חיצונית טובה מאד. בפרט באיזור הפתח, או במקומות שהתגבשה הרבה אבקת סוכר לבנה, וכו'. [במידה וניכרים אקריות חיות הנובע מאיחסון ממושך יש להמנע

מלהשתמש בתאנים אלו]. לאחר פתיחה התאנה יש למתוח את התאנה כך שתהיה פתוחה לחלוטין לא קפלים, במידה ויש מקום שחור מרובה יש להסירו כיון שקשה לבדוק שם, את שאר התאנה יש לבדוק נגד מקור אור המשקף כל עצם זר ולהסירו. ככלל יש להעדיף תאנים לחות וצבען בהיר ולא כהה, ואין ריבוי "גבישי סוכר" על גבי התאנה.

תות שדה – תות אף מהמטעים היותר מטופלים זקוקים לניקוי, ק"ו בשטחי בר או ממקומות שאינם מטופלים. אופן הניקוי הוא כדלקמן:

א. יש לבחור את התותים השלימים, היפים, ולא את "התאומים" או הסדוקים.
ב. להוריד את הפרח הירוק שבקצה הפרי עם חתיכה דקה של בשר הפרי.
ג. להשרות את התותים במי עם חומר ניקוי [כגון סטרילי או אמה] למשך דקה וחצי [לא יותר כדי שהפירות לא יתקלקלו]. ולסובב את הפירות בתוך הכלי עם החומר.

ד. להוציא את כל הפירות מהחומר ולשטוף מהסבון.
ה. לשפשף כל פרי תחת ברז מים עם ספוג או מברשת רכה על כל חלקי הפרי ובפרט במקומות המסתור.

ו. פרי שיש חשש לחדירה או שהוא רך מידי וכי"ב יש לחצותו לשניים. את שאר הפירות אין חובה לחצות לשניים.

מומליך! לא להשתמש כלל בפירות תות שדה קפואים, ללא כשרות מיוחדת גם על עניני חרקים, כיון שעל אף שגם בהם אפשר לנקות היטב, עדיין הניקוי קשה מאד לאחר הפשרת התות כיון שהוא רך מאד, וקשה ביותר. ב"ה בעונה זו, יש תותי שדה המשווקים בחזקת נקיים מחרקים מגידול מבוקר ומפוקח ע"י משגיחים מומחים, וראוי לקחת תוצרת מחברות אלו בלבד, ולהימנע מכל חשש.

תמרים – יש להעדיף את התמרים הלחים שהם בחזקת נקיים. ובתמרים יבשים, יש לחצות את הפרי, להסיר את הגרעין ולהתבונן ממול מקור אור.

יהי"ר שעוד בט"ו בשבט שנה זו נקיים את מצוות ארץ ישראל כהלכתן וכשחיובן מן התורה בבוא כל ישראל לארצו עם הגואל, שיבנה את בית מקדשינו ותפארתנו, ונזכה יחד עם כל ישראל לראות את גאולת ה' עין בעין.

בברכה

שניאור ז. רווח

מ"ר הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א
הראשון לציון והרב הראשי לישראל

–לקראת שבת שירה–

אז ישיר משה וגו' סוס ורוכבו רמה בים

נתעוררתי לשאול בדבר קשה מאד לכאורה, שהיה צריך להתחיל השירה בקריעת ים סוף, שהוא עיקרו של הנס, אשר הרעיש את כל העולם לעולם, וגם לפי סדר הענין קריעת הים קדמה, לטביעת פרעה ועמו וחילו ופרשיו. ובפרט שהלכו שבט שבט לבדו בנתיבו המיוחד לו, והמים להם חומה מימינם ומשמאלם, ועוד כמה וכמה נסים היו בים, ומה ראו על ככה, להעמיד עיקרה של השירה על מפלת המצרים וטביעתם בים. עד שאמר: אשירה לה' כי גאה גאה סוס ורוכבו רמה בים. וגם בנשים נאמר, ותען להם מרים, שירו לה' כי גאה גאה, סוסו ורוכבו רמה בים. (ט"ו, כ"א). ושם בשירת מרים לא נזכר כלל קריעת ים סוף. ועוד שגם בשירת משה ובני ישראל, כל השירה מדברת רק העונש של המצריים בים, אבל לקריעת ים סוף, הקדישו רק פסוק אחד בלבד, והוא (ט"ו, ח') וברוח אפיך נערמו מים, נצבו כמו נד נוזלים, קפאו תהומות בלב ים, ותו לא מיד. וכל שאר הפוסקים מדברים בעונש של האויב ומפלתו, וחזר באמצע ואמר מרכבות פרעה וחילו ירה בים, וגם בסוף חזר ואמר, כי בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו בים, וישב ה' עליהם את מי הים. וכל זה מתמיה מאד. דטביעת מצרים בים עם סוסייהם ופרשיהם, הוא דבר טבעי ופשוט, דמי הם החילים והסוסים לפני הים הרועש וגועש בהמון גליו, בכוחות עצומים, ומי יוכל לעמוד לפנייהם, וע"כ טביעתם של המצריים אין בה שום חידוש כלל. ועיקר הנס, היה הצלת עם ישראל, ע"י שנקרע הים, ליבשה, והיו בו שנים עשר שבילים, והמים שהיו רועשים וגועשים, נצבו כמו נד, והיו להם לחומה מימינם ומשמאלם, ועוד נסים ונפלאות רבות שהיו על הים, ולמה הניחו כל זה, ועמדו בעיקר על סוס ורוכבו רמה בים. ולא ראיתי כעת שהעירו בזה.

והנראה בס"ד, לומר בזה, דקריעת ים סוף היתה אמצעי ולא תכלית הענין ומטרתו, אלא תכלית הענין, הוא רצון ה' ברוך הוא, להראות לעמו, שהוא מנהיג את העולם וכל אשר בו, בהשגחה פרטית ומדוקדקת, ואין דבר הנעשה בלי שהקב"ה אמר לעשותו. ובחר ה' בפרעה ועמו שעל ידם תתקיים

מטרת ה' בזה, שהוא מלך קשה ועמו עם קשה, אשר חרתו על דגלם, שאין דין ואין דיין, והכל תלוי בכוחם וממונם, ומלכותם היא הקובעת, ובכל נודעת. ולקח לו עם חכם ונבון, בני מלכים וגדולי החכמים, ורמסם תחת רגלו רגל גאווה, ושיעבדם יותר מכל עבד בעולם, ודיכא את נפשם ורוחם, ובכל פעם שהיה רואה, שמתעורר בהם זיק של התעוררות לחירות ועצמאות, היה מכביד עולו יותר ויותר, והרג בהם ובילדיהם, ושפך דם נקיים וצדיקים במרד ובמעל, ולא עמד לפניו לא צדק ולא דין, ובודאי שהיה רחוק מהרחמים עד קצה גבול יכולתו, וסיסמתו של הרשע הזה היא: לי יאורי ואני עשיתיני. ועשה עצמו אלוה, וכשבא אליו משה בשם ה', לומר, שלח את עמי. צעק בגאותו, מי ה', לא ידעתי את ה', וגם את ישראל לא אשלח. וכל רואה מעשיו הרעים, היה יכול לחשוב, שהרשע הזה יש לו כוח עצמאי וכל אשר יחפוץ הוא עושה ח"ו. ומיסודות האמונה ושורשה, הוא שהקב"ה משלם שכר טוב לעושי רצונו, ומעניש את עוברי רצונו, ויש דין ויש דיין, והכל יביא האלקים בחשבון, אחת מהנה לא נסתרה, ואינו מותר על כלום, רק נוהג באריכות אפים, אפילו עם עוברי רצונו. ופרעה כפר בדבר זה והיה מתריס בדעותיו הרעות לעיני כל בשר.

והקב"ה רוצה ללמד דרכיו לעמו עם סגולתו, ותחלה לימדם שמלכותו בכל משלה, והוא שליט בכל הכוחות הטבע בלי יוצא מן הכלל. וזאת לימדנו ע"י עשר המכות, שהם כוללים כל הכוחות שבעולם, ועדיין היה רוצה ללמדנו שהוא שופט בצדק ואמת, וגאלנו משם ביד חזקה ובזרוע נטויה, ולא הוציאנו עד שפרעה וכל שריו ועבדיו היו מתחננים לפנינו לאמר, קומו צאו מתוך עמי.

ועדיין מצרים ומלכם לא באו על עונשם, ואעפ"י שישראל קיבלו שכר עבודתם, בצאת ברכוש גדול, אשר הציל ה' ממצרים, על כל פנים זה יכול להיות שכר שכיר, אך הצער והמכות, ובפרט דם נקיים ששפכו ברשעותם, וטבעו ילדיהם ביאור, ועדיין לא נענשו, ועתה שישראל יצאו והלכו לדרך, היה נראה שהענין נגמר ונשלם והם לא נענשו, אבל הקב"ה ישתבח שמו, אריך אפיה וגבי דיליה, ודינו אמת ומשפטו אמת, ואין מי שיברח מפניו ואין לאן לברוח.

והוא שחזק את לב פרעה ועבדיו לרדוף אחר בני ישראל, ובנ"י פחדו, ומשה אומר להם, אל תיראו, התיצבו וראו את ישועת ה'. ועמדו על שפת הים בחוסר אונים ובאפס תקוה, ומצרים רודף אחריהם בשמחה וצהלה, אמר אויב ארדוף אשיג אחלק שלל וגו'. כלומר אינם צריכים אלא להגיע אליהם, ומיד להתחיל בחלוקת השלל, ואינם צריכים להלחם בהם כלל.

ומאת ה' היתה זאת לשלם למצרים כמדתם הרעה, שאמרו כל הבן הילוד היארה תשליכוהו, והם ניצלו את חולשתם של ישראל שאותם הפכו לעבדים נרצעים שלהם, ושלטו בתינוקים וחלשים, והקב"ה שם בלבם לצאת אלי קרב, ויקח שש מאות רכב בחור, וכל רכב מצרים, ושלישים על כולו. מיטב הקצינים המובחרים ביותר, וכל שאר הצבא ושאר רכב מצרים נוסעים עמם ופרעה ושירו בראשם, עם מיטב הנשק החדש ביותר והצבא המאומן ביותר באותה עת, כל אלו רודפים אחר בני ישראל, והשיגום חונים על שפת הים.

ובני ישראל צועקים ביאוש וברוב פחד; ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי וגו', ואני הנני מחזק אל לב מצרים, ויבואו אחריהם ואכבדה בפרעה, ובכל חילו ברכבו בפרשיו. ואכבדה, שיתכבד שמו על בוראיו, שלא הענישם בעת חולשתם, אלא בזמן שהיו בכל כוחם ותפארתם, ובוטחים על חילם ועל כוחם, אז חיזקם לרדוף אחר בני"י בתוך הים.

ובני ישראל היו חייבים לרדת לים, כדי שגם המצריים יבואו אחריהם, וכדי להציל את עמו ישראל, קרע להם את הים, והעבירם בתוכו ברינה ושמחת עולם על ראשם, ומצרים וחילם וכל גאותם שהיא הכוח והגבורה, שזה הוא סוס ורוכבו, שזה הוא הסמל של גבורה ושל מלחמה, וכמ"ש שלמה המלך ע"ה סוס מוכן למלחמה וגו'. "סוס ורוכבו", שעל זה היתה תפארתם, והיא היתה גאותם, ועתה הכל התנפץ לעיניהם הפקוחות של בני ישראל, ומעתה ידעו, שלא מלך ולא שרים, ולא אומה גדולה ולא אומה קטנה, ולא ממלכה ולא שום כוח שבעולם, יכול להתנהל בפני עצמו, ובודאי שלא יכול לנהל לא עם ולא אדם פרטי, אלא הכל מנוהל בהשגחה פרטית ע"י בורא העולם ומנהיגו, ואפס זולתו.

ועצ"כ מיד פצחו בשירה חדשה, וענו ואמרו אשירה לה' כי גאה גאה, שגאה על הגאים והשפילים, והראה לעיני כל העולם את אפסיותם, ומעתה ידעו ויכירו, כי גדול אדונינו ורוב כוח, ולו הישועה, וכמ"ש שלמה המלך ע"ה: סוס מוכן למלחמה, ולה' הישועה, וזה הוא שאמרו וקבעו לעיקר: "סוס ורוכבו רמה ביס".

מדור גנוזות

ספר משפטי שמואל

בימים אלו הוציא המכון למצוות התלויות בארץ, לאור עולם, את ספר **"משפטי שמואל"**, ספר נכבד ומיוחד ביותר, ספר קדמון מלפני כ-400 שנה, שחיברו הגאון **רבי שמואל הכהן זצוק"ל**, שהיה מחכמי "פאס" העיר המפוארה והמהוללה שהעמידה לעם ישראל גאוני עולם ראשונים ואחרונים עד הדורות האחרונים ועד בכלל.

ספר זה, היה בביתו של ראש מכון אורות יהדות המגרב הרה"ג **רבי משה עמאר שליט"א** לפני קרוב לשני עשורים, והומצא על ידו להרה"ג **רבי שניאור ז. רווח שליט"א** ראש המכון, אחר שומעו שעוסק הוא בתורת "זרעים". הספר כולל בתוכו הגהות, הערות, פירושים וציורים על משניות מסכת זרעים. תפילתנו שזכות הרב המחבר זצ"ל תעמוד לכל מי שטרח בהוצאת ספרו זו, שיזכו להמשיך ולשבת על אדני התורה והיראה ולהוציא את אשר באמתחתם מחידושי תורתינו הקדושה לאור עולם, ויזכו לרוות רוב נחת של תורה ויראה מכל יוצ"ח.

הגם שרבות מהגהותיו תוקנו בדפוסים הבאים, מכל מקום חשיבות יש לו לכת"י זה, להגהותיו שטרם תוקנו, לפירושו הנוספים על דברי רבותינו הראשונים, לעריכת הדברים ולקיצור דברי הראשונים באופן מיוחד כפי שטרח המחבר זצ"ל להדגיש כמה פעמים שמטרתו להקל על התלמידים בסוגיות קשות אלו. הגואל הראשון לכתה"י היה **רבי יצחק לוי שליט"א** הרב המקומי במושב אשתאול, שהיה מיושבי ביהמ"ד של המכון, ופיענח את רוב הכת"י שהיה כתוב כדרכם של הקדמונים בכתב "חצי קולמוס" והעבירו למחברות בכתב של ימינו. ובהמשך המשיכו במלאכה והביאוה עד גמר חברי הצוות של המחלקה התורנית במכון, ובראשם הרה"ג **רבי אליהו ראש שליט"א** העורך הראשי של חיבור זה, והוציאו מתחת ידם יחד עם שאר החברים שעבדו על ספר זה, ובסיוע המקלידים והעורכים, כלי נאה ומפואר, לתועלת הלומדים והמעיינים.

על מלאכת הציורים הופקד הרה"ח ר' **יהודה קנובלביץ** מחברת יהודה הפקות, שביד אומן הצליח להכניס את הניחוח הישן בכלי חדש, ועליו תבוא הברכה.

בתחילת הספר נוספו דברי הקדמה של הראש"ל הגרש"מ עמאר שליט"א אשר מאריך בחשיבות הוצאת ספרו של רבנו לאור וחשיבות הספר ללומדי סדר זרעים.

כמו כן מובא מאמר ארוך ומפורט מאת הרה"ג רבי משה עמאר שליט"א ראש מכון אורות יהדות המגרב, על תולדות המחבר שחי בשלהי המאה ה"ט"ז ובתחילת המאה ה"י"ז בעיר פאס אשר במרוקו, שהיתה מבורכת בחכמים ומרביצי תורה, ישיבות ותלמידים ובתי כנסיות בנויים לתלפיות, וכן חכמים מפורסמים כגון רבי שמעון לביא, רבי סולימאן אוחנא, רבי וידאל הצרפתי, ר' אהרן אבן חיים, רבי יצחק עוזיאל, ר' יעקב חאגיז, רבי אברהם אזולאי ועוד.

בספר מובאים גם הסכמות אוטוגרפיות להדפסת הספר מהרה"ג רבי אהרן אבן חיים ורבי יעקב הצרפתי.

להלן בעמודים הבאים נביא צילום מכתה"י וכן קטע מהספר שי"ל, מדברי הרב המחבר זצ"ל על משנה ערוגה בפ"ג דכלאים עם קיצור מפירוש הרמב"ם והר"ש זצ"ל על המשנה שם, כפי שקיצרם וערכם הרב המחבר זצ"ל.

י"ח מפתים וי"ב על הצבול יעלה בין כולם שלמים ומה שאמרו
 ואם תדבק להקשות והאמרו למה לא קר' יהודק ע' וזאפאר
 על זאת הצורה וקרי' הוא לא יחסר מעמדת שלשים כלום יעלה
 לגשת שוק אי אפשר מעט שיהיה בין שני שלעני ב' זרעים
 מן הדשעה פחות מעטף ומחצה וזקני הדשעה מינין וק'
 כ"ק

ע"פ זרוע ח"ב	ע"פ זרוע ח"ב	ע"פ זרוע ח"ב	ע"פ זרוע ח"ב	ע"פ זרוע ח"ב	ע"פ זרוע ח"ב
ע"פ זרוע ח"ב	ע"פ זרוע ח"ב	ע"פ זרוע ח"ב	ע"פ זרוע ח"ב	ע"פ זרוע ח"ב	ע"פ זרוע ח"ב
ע"פ זרוע ח"ב	ע"פ זרוע ח"ב	ע"פ זרוע ח"ב	ע"פ זרוע ח"ב	ע"פ זרוע ח"ב	ע"פ זרוע ח"ב
ע"פ זרוע ח"ב	ע"פ זרוע ח"ב	ע"פ זרוע ח"ב	ע"פ זרוע ח"ב	ע"פ זרוע ח"ב	ע"פ זרוע ח"ב
ע"פ זרוע ח"ב	ע"פ זרוע ח"ב	ע"פ זרוע ח"ב	ע"פ זרוע ח"ב	ע"פ זרוע ח"ב	ע"פ זרוע ח"ב
ע"פ זרוע ח"ב	ע"פ זרוע ח"ב	ע"פ זרוע ח"ב	ע"פ זרוע ח"ב	ע"פ זרוע ח"ב	ע"פ זרוע ח"ב
ע"פ זרוע ח"ב	ע"פ זרוע ח"ב	ע"פ זרוע ח"ב	ע"פ זרוע ח"ב	ע"פ זרוע ח"ב	ע"פ זרוע ח"ב
ע"פ זרוע ח"ב	ע"פ זרוע ח"ב	ע"פ זרוע ח"ב	ע"פ זרוע ח"ב	ע"פ זרוע ח"ב	ע"פ זרוע ח"ב

נס זאת הצורה
 מעב וזאת השנה
 שקדם לפגיון
 אבל בני לקול
 על קה' למעני
 נוסף שודכיון
 שהרב הקשק
 שלמה לא ה
 הקבצו לו

לזרוע בעונה האעק מינין מלבי י"ב זעל הצבול וידבו
 הזרעים עד כא' ואע"פ כן לא יחסר לכן מעמדת השלשים
 כלום ויהיה זרישטו על זה האופן שיחלקו השענה שיא
 בה שעה על שעה בשני קוים אחד לקוה ב' מפתים וזאת
 לקוה ב' מפתים נמצאת העדוה על ג' חלקים שנים מן
 המזרח למערב וכן מן הצפון אלה הדברים ב' קוים אחרים

במקל

צילום מכתב יד המשפטי שמואל (נמצא בעמ' כ"ט במהדורה זו)

לד

משפטי

מסכת כלאים פרק ג

שמואל

קיצור פי' הר"ש

קיצור פיה"מ להר"מ

ראיתי לכתוב פירוש זאת המשנה בקיצור מפירוש הרב הגדול רבינו שמשון ז"ל לפי שהרב האריך בפירושו לזאת המשנה וילאה התלמיד לעיין ולא ירד לסוף דעתו וגם הרב ר' עובדיה ז"ל שמנהגו בפירוש המשניות לקצר דברי הרב רבינו שמשון ז"ל לא מצאנו לו פירוש בזאת המשנה שכן כתב "מפורשת למטה בסוף הקונטרס" וכמדומה שנאבד סוף הקונטרס מבעלי הדפוס ולכך לא הדפיסו פירוש זאת המשנה לרבינו עובדיה ז"ל לכן ראיתי לכתוב פירושה [ונעתה אכשור דרא וזכינו לפירוש ארוך מהרב עובדיה מברטנורא על משנה זו כפי שהעתיקו בספר מלאכת שלמה].

גם זאת איתי בעז"ה שאחר שביארנו לשון הרב ז"ל אות אות תיבה תיבה ומוצאיו ומובאיו וצורותיו אכתוב גם כן קיצור המשנה מפירוש הרב ז"ל כדי להקל על התלמידים יצ"ו לדרוך דרכם ז"ל לעולם ילמד אדם לתלמידיו דרך קצרה וקלה.
ערוגה שהיא וכו' ר"ל שאפילו ערוגה קטנה כזאת שהיא ו' על ו' אפי' הכי מותר לזרוע בה חמשה מיני זרעים ולא תהיה כלאים אבל על תנאי שיהיו זרעים על זה האופן ארבעה בד' רוחות הערוגה ואחת באמצע כזה*:

ערוגה שהיא ששה טפחים על ששה טפחים זרועים בתוכה חמשה זרועים ארבעה בארבע רוחות הערוגה ואחת באמצע היה לו גבול גבוה טפח זרועין שלשה עשר, שלשה על כל גבול וגבול ואחת באמצע, לא יטע ראש הלפת בתוך הגבול מפני שהוא ממלאהו רבי יהודה אומר ששה באמצע: ערוגה שהיא ששה טפחים על ששה טפחים זרועים בתוכה חמשה זרועים, דכתיב כי בארץ תוציא צמחה וכגנה זרועיה תצמיח תוציא חד צמחה חד זרועיה תרי תצמיח חד הא חמשה דקים להו לרבנן דחמשה בששה לא ינקי ואע"ג דקים להו לרבנן דחמשה בששה לא ינקי אי לאו קרא הוה אמינא דאיכא עירבוב ואסור קמל"ן קרא דלא חיישינן לעירבוב ומותר: ואלו החמשה זרועים יזרעם על זה הסדר יניח בקרנות חרב טפח וחצי חומש על טפח וחצי חומש כדי שיתרחק זרע מזרח מזרע דרום כשיעור אלכסון של טפח וחצי חומש על

ויקיה השטח הזרוע בזאת הערוגה ארבעה ועשרים טפחים לפי שהערוגה בכללה יש לה ששה ושלושים טפחים לפי שהיא ששה על ששה ומרובע ששה על ששה עולה ששה ושלושים שששה פעמים ששה ל"ו זרענו ארבעה ועשרים טפחים באלו החמשה מיני זרעים ושנים עשר טפחים הנחנו חריבין כמו שהוא מצוייר ארבעה טפחים זרועים מין אחד ברוחב מזרח על רוחב טפח והנחנו חריבין לצד צפון ודרום טפח על טפח מכאן

משפטי

מסכת כלאים פרק ג

שמואל

לה

קיצור פיה"מ להר"מ

קיצור פי' הר"ש

וכן מכאן כדי להפסיק מזרע מזרח לזרע דרום וכן מצד צפון כדי להפסיק מזרע מזרח לזרע צפון וכן בארבעה רוחות הערוגה נמצא שזרענו בשטח הערוגה ששה עשר טפחים ובאמצע זרענו מין אחד במרובע שעשינו בתוך המרובע החיצון אלכסונו לרוחב החיצון כדי שיהיה הזרע ראש תור אצל הזרעים שבצדדין ויש בו בתשבורת שמונה טפחים לפי שהוא חצי החיצון והחיצון יש בו ששה עשר טפחים נמצא כל הזרע ארבעה ועשרים טפחים ואם יאמר האומר למה לא הנחנו חרב בין זרע לזרע אלא טפח ואנן טפח ומחצה בעינן נאמר לו שאמת שטפח ומחצה צריך להרחיק בין זרע לזרע אם יהיו זרועים זה בצד זה כזה*:

גבוה טפח זורעין בתוכה שלשה עשר שלשה על כל גבול וגבול ואחד באמצע לא יטע ראש הלפת בתוך הגבול מפני שהוא מומלאהו רבי יהודה אומר ששה באמצע:

באמצע נקב וזרע בו גרעין אחד ונמצאו כל המינים רחוקים זה מזה טפח ומחצה ויותר כשיעור כזה*:

וכן ביאר הרע"ב מפי' הר"ש ועי' מלאכת שלמה בהגהותיו על הרע"ב שהעיר דלפ"ז לא יעלה כל הזרע בצורה רק פחות משנים טפחים והוגה בצדו דצ"ל פחות מ"ד טפחים דהוי י"ג וד' חומשין.

היה לה גבול גבוה טפח כמין סטיו של טיט גבוה טפח סביב הערוגה ורוחבו טפח נמצאת הערוגה מבחוץ שמונה על שמונה: זורעין בתוכה שלשה עשר ג' על כל גבול וגבול, דהיינו שנים עשר מינים סביב כיצד ארבעה לארבעה ושנים לכל רוח ורוח: ואחד באמצע והאי דקתני מתניתי שלשה על כל גבול וגבול ולפי זאת

אחד במרובע שעשינו בתוך המרובע החיצון אלכסונו לרוחב החיצון כדי שיהיה הזרע ראש תור אצל הזרעים שבצדדין ויש בו בתשבורת שמונה טפחים לפי שהוא חצי החיצון והחיצון יש בו ששה עשר טפחים נמצא כל הזרע ארבעה ועשרים טפחים ואם יאמר האומר למה לא הנחנו חרב בין זרע לזרע אלא טפח ואנן טפח ומחצה בעינן נאמר לו שאמת שטפח ומחצה צריך להרחיק בין זרע לזרע אם יהיו זרועים זה בצד זה כזה*:

אבל אם יהיו זרועים ראש תור כזה*: מותר לזרוע זה בצד זה ולחבר הזרעים לפי שהכלאים אינו אסור למראית עין וכשהוא זרוע ראש תור דבר הנראה לעין שאינו עירבוב שזה לעצמו זה לעצמו שאפי' אם יהיו זרועים זה בצד זה אם היו עלין של זו לכאן ועלין של

זרע אלא טפח ואנן טפח ומחצה בעינן נאמר לו שאמת שטפח ומחצה צריך להרחיק בין זרע לזרע אם יהיו זרועים זה בצד זה כזה*:

זרועים זה בצד זה כזה*:

זרועים זה בצד זה כזה*:

זרועים זה בצד זה כזה*:

זרועים זה בצד זה כזה*:

עד כאן מדוגמת הספר שיצא בהידור רב, ויהי"ר שזכות המחבר זצ"ל תגן בעד כל מי שזכה לעסוק בתורתו ולהוציאה לאור עולם.

המערכה על ההרינג

מוגש: ע"י צוות חוקרי המכון וצוות המעבדה
בעריכת: הרב מאיר שטורך

חשש לתולעי אניסאקיס בדג ההרינג באופני העיבוד השונים תוצאות הבדיקות האחרונות של המכון

לאחר פרסומי המכון הרבים אודות תולעת אניסאקיס המצויה בחלק מהדגים, ב"ה הייתה התעוררות מרובה בציבור להקפיד יותר על בדיקת דגים ללא טפילים ולחפש בחנויות דגים שיש עליהם את חותם המכון "נבדק ללא חשש טפילים". במסגרת ההתעוררות המרובה נשאלנו פעמים רבות אודות תולעי אניסאקיס בפרוסות ההרינג עם צבע, וללא צבע, המוגש באירועים שונים, האם יש לחוש לתולעים במוצר הסופי.

ידוע ומפורסם כי בדג הרינג יש תולעי אניסאקיס רבים במעיו, בדפנות הבטן, ועל גבי איבריו הפנימיים של הדג, ומוצאים תולעים רבות מאד על ביצי הדג המשמשים לתעשיית הסלטים. [ולכן צוות מומחי המכון מסייע למפעלים הגדולים בארץ, או כשמעמיד מומחים על צוות ניקוי לכל ביצה וביצה. או כבר בחו"ל עושה ייצורים מיוחדים עם צוות של שלשה מומחים המפקחים מתחילת התהליך ועד סופו, ולאחר שהכל מאושר כל דלי מוחתם חותם בתוך חותם ונשלח לארץ למפעלי התעשייה.

בבדיקות שעשינו בחו"ל במפעלי ההרינג הגדולים בנורבגיה התברר בוודאות כי אכן קיימים תולעים רבות במעי הדג, אולם למעשה אינם נכנסים לבשר אלא באופנים מסויימים, וכמתואר להלן, ועל כן לעיתים בוודאות המוצר נקי ללא חשש ולעיתים בנגיעות נמוכה ולעיתים בנגיעות גבוהה יותר.

בצטט לקמן ממכתבו של יו"ר המכון שליט"א במכתבו אל הגאון רבי שלמה מילר שליט"א מקנדה [והיא הודפסה כעת בשו"ת "שש משור" בחלק האחרון "קונטרס על תולעים בדגים" בסי' יב]:

בדיקה שעשיתי בנורבגיה בימים האחרונים:

וכיון שכהרגלי אני רוצה ללמוד ולראות את הדברים גם ללא מומחים, הזנחתי את המחקרים שעשיתי בעבר, ובהודש האחרון הייתי אישית בנורבגיה ושבע אחרי היה צוות שלם מטעמי בנורבגיה ולהלן התוצאות:

מדובר בחברה שיש לה 11 מפעלים בנורבגיה של דג הרינג בעיקר. ונפגשתי עם מנהל שאחראי על הייצור בכל המפעלים כולם כלומר הוא המנהל כבר 20 שנה אל אופן הייצור בכל המפעלים. ולפני שניגשנו לבדיקות שוב ביררתי איתו האם אי פעם הוא פגש בבשר של ההרינג תולעי אניסאקים (כי בכמן יש עשרות וכן על דפנות הבמן ועל הביצים וכו') ותשובתו היא: שהוא עוקב כבר שני עשורים אחרי התולעים הללו ואף פיתה מכונות מיוחדות להסיר את התולעים מביצי הדגים (כעת הם הגיעו לפיתוח מדעים שיכול הרבה לפתור את בעיית תולעי אניסאקים בביצי הדגים) – אולם בשימת הדיג שהם עובדים כבר עשרים שנה, הוא מעולם לא ראה תולעת אחת בבשר הדג. והוא הוסיף והסביר ואני מצטט אותו כמעט מילה במילה: בשימת הדיג שלנו שהיא דיג שמעלים את הדגים מהים וישר מכניסים אותם לצי'לרים = מיכלי ענק של מים קרים בקור של מינוס 2, ואז הדגים מתים מיד והתולעים ממשוכים את תנומתם שהיה בים, בקור הזה, אך הם נותרים חיים, וכאשר הדיג מגיע מידי יום למפעל הוא נכנס לבריכות ענק במפעל באותם תנאים, ועובר ישר למכונות עיבוד שחותכות את הדג לשניים לפרוסות "פילה" ומנקות אותו מכל דפנותיו, ואילו את כל חלקי הפנים יחד עם התולעים מפריד לצד אחר, ובחודשים דצמבר עד פברואר שיש גם ביצי דגים, הם מופרדים משאר חלקי הפנים, ועוברים עיבוד מיוחד, והכל במהירות ובמכונות אוטומאטיות, ובמהירות של 15 מ' בשעה! ולכן לעולם עד סוף העיבוד התולעים עדיין בתנומה ואינם פעילים ולכן אינם חודרים לבשר ולא לאף מקום.

ואכן, ביומיים שהייתי שם, לא מצאתי ולו בפרוסת פילה אחת תולעים, ומאידך בדפנות הבמן לפני העיבוד מצאתי עשרות תולעים וכולם מפותלות כלומר בתנומה וללא פעילות. וכאשר הפרדתי את התולעים והנחתי אותם בחוץ תחת אור לאט לאט תוך זמן קצר התחלתי לראות אותם שהם נפתחים ומתחילים בתזוזה.

ושוב שבוע לאחר מיכן הוצאתי צוות מהמכון לאותו מפעל, ונבדקו שם טונות רבות של פרוסות פילה דג ההרינג ולא נמצאה תולעת אחת! ומאידך השאירו עשרה דגים שנלקחו ישר מן הים, בתוך חדר מחומם, למשך יממה שלימה, ולמחרת בבוקר נפתחו הדגים ובכולם (להוציא דג אחד) נמצאו תולעים כבר מחופרות בתוך הבשר! כלומר באלפי התיכות פילה לא נמצאה נגיעות אחת, ואילו בעשרה דגים בודדים שנשארו לא בתנאי קירור נמצאו כמעט כולם תולעים מחופרות – האם צריך לדעת כב' הוכחה נוספת שאכן הם חודרים רק לאחר שהם פעילים שזה לאחר מיתת הדג באם משאירים אותו בתנאי ממופרטורה רגילים. ויש להוסיף כי קיים גם שיווק של דגי הרינג שלימים ללא בני מעיים או אף עם בני מעיים, ואף פילה של הדג לא כפרוסות אלא "פרפר" שהוא כולל את שני צדדי הדג, ואזי כן נשאר חלק או קצוות של בני המעיים, ואיננו עובר את הנקיין המהיר המתואר לעיל, ובכל אלו האפשרויות ניתן למצוא אמנם לא ברוב אלא במיעוט ולעיתים אף במיעוט המצוי אף בבשר הדג. אך בפרוסות שעוברים נקיין מידי הם נמצאו לכל אורך הזמן נקיים לחלוטין.]

ובתשובה נוספת שנדפסה בשות "שש משזר" בסיי יט לאחד מחכמי ב"ב כתב לו הגרש"ז רווח שליט"א את הדברים הבאים :

כב' ביטל את הדברים שכתבתי על כך שהולעת נמצאת בתנומה בעודה בתוך הדג, ורק לאחר היציאה מן הים, והטמפ' מעט מתחממת הטפיל חוזר לפעילות ולתנועה, ולכן יש השיבות מרובה אם הדג עובר ניקוי מידי או שמשחים אותו. וכל זה על פי מחקרים שאנחנו בעצמינו ביצענו בהרבה מקומות בעולם. וכותב נגד זה כמה טענות. ואני תמה, שחבל מאד שמפקחי הכשרות מטעם כב' לא דיווחו לכם עובדה מאד מענינת והיא שחברת ..... שתחת כשרות כב' מייבאת לארץ דגי הערינג בכמה אפשרויות, אחד פרוסות פילה קטנות ומוכנות מהמפעל בנורבגיה, ואחד של פילה פרפר שלם, והנה פלא, הפרוסות נקיים לגמרי מכל תולעת בבשר, והפרפר יש בו נגיעות של סביב מיעוט המצוי. וכנ"ל בדיג הערינג עם בני מעיים יש הרבה פחות בבשר מאשר דגי ההערינג ללא בני המעיים, ומדוע זה כך? וכנ"ל בדגי הבקלה שמקורם בארגנטינה יש תולעי אניסאקים לעשרות בכל דג במעי, ואילו בפילה ללא עור המיוצר במפעל נקי כמעט לחלוטין. זאת ועוד, באותו מפעל בנורבגיה של דגי ההרינג, פתחנו עשרה דגים וניקינו מייד ונמצאו נקיים לחלוטין בבשר. ומאיך הנחנו כעשרה דגים בחדר רגיל וראינו בתוך מעיהם את התולעים מפותלות סביב עצמם, והנה בבוקר כל התולעים פעילים ונכנסו רובם המוחלט לתוכי הבשר, והכל מצולם ומתועד.

אכן כב' רבינו שליט"א, אלו העובדות האמיתיות, וחוי' מכך שזה עמדת המדענים שכל עוד שהתולעת במים [ולא צריך טמפ' של מקרר כפי שרמזו כב' אלא טמפ' של המים] – תולעים אלו בתנומה, ורק לאחר הדיג הם מתעוררים לפעולה ויש השיבות גדולה ונפ"מ עצומה, בין אם מוציאים את בני המעיים מייד ומנקים היטב את כל הדפנות מכל שיריים. או שמא משאירים חלק מהלכלוך. וכמו"כ יש הבדל גדול אם משאירים את הדג עם כל בני המעיים ואז התולעים מתחפרות בעיקר בבני המעיים, לבין אם מוציאים את בני המעיים אך לא מנקים לחלוטין ומותירים את הלכלוך הדבוק באופן טבעי בדפנות ויש בו תולעים שאז ההתחפרות שלהם בתוך הבשר, ותופעה זו אנו רואים מידי יום בדגים שונים, בשיטות דיג שונות ובמדינות מגוונות בעולם. וזו המציאות! [וכידוע עם מציאות ועובדות קשה מאד להתנצח עם סברות ככל שיהיו רהוטות]. ולאחר מציאות זו מתבררים הערותיו של כת"ר שליט"א בעמ' ק.

ובתשובה שנשלחה אל אחד האברכים בארה"ב בימים האחרונים הוא שב וכתב את עיקרי הדברים הבאים :

שאלה:

א' מה שהוכיח בענין הנסיון של ההערינג כו' שלא מצא איזה תולעת בהרבה דגים כו' שהיו מנקים מיד כו' ואילו באותם שהניחו מבחון מצאו כו', רציתי לברר לאחר כל הנסיונות והבדיקות להבין בדיוק את טיבה של ההוכחה.

תשובת יו"ר המכון שליט"א:

היום פשוט וברור, כי דברי המומחים שהתולעת נמצאת בתנומה במעי הדג בחייו, הם מוכחים לכל מתבונן. א. כי זו המציאות כשפותחים את הדגים מיד בהוצאתם מן המים

הם מעוגלים סביב עצמם ומעולם לא נראו בתנועה מייד לאחר הוצאת מן המים. וזה ראינו בעינינו כמה פעמים. ב. באם מנקים את הדגים לחלוטין כולל הפנות בטן מיד לאחר ההוצאה מן המים הבשר נקי לחלוטין. - וזה ראינו בעיניים בדג ההרינג בנורבגיה, וגם היום מה שמגיע לארץ כפילה ללא עור, שזה אורך כמה שניות מההוצאה מבריכת האיחסון של הדגים החיים המגיעים באותו יום מן הים ונכנסים לבריכה זו - כל הפילה הללו נקיים לחלוטין. ג. גם אם הדגים מתים אולם שוהים במים קרים מאד או בקרח [כלומר אפילו הם לא קפואים אלא בטמפ' קרה מאד], עדיין התולעים בתנומה, וגם אז אם הניקוי מידי הבשר נמצא נקי. - וזה אנו רואים בדייג של המרלוזה בארגנטינה שזה דייג יומי השוהה בקרח עד לניקויו תוך יום או יומיים. ד. בנוסף, גם אותם הנשארים בטמפ' רגילה והתולעים נכנסים לתנועה, עדיין כאשר בני המעיים נשארים בדג, הנגיעות בבשר נמוכה יותר מאשר כשמוציאים את בני המעיים אך משאירים לכלוך המכיל את התולעים שאז הם חודרים כולם לתוך הבשר.

שאלה:

שנית עיקר הדברים שהוכיח מהדגים "הק" שבאים מארגנטינה כו' ומאותם שבאים מסין, שאף שהם אותם מין דגים באותם שבאים מסין מוצאים תולעים כו' ואותם שבאים מארגנטינה לא מוצאים כו', אם הם ממש אותם הדגים?

תשובת יו"ר המכון שלימ"א:

כאמור בארגנטינה, יש דייג יומי המגיע עם קרח למפעל ואז התולעים עדיין בתנומה. ובמפעל מנוקה לחלוטין מכל הצדדים ועובר שטיפה, ולכן הבשר בחזקת נקי. מאידך גם בארגנטינה וגם באלסקה שהיא הספקית של סין, הדייג הוא ארוך מוזה ומעבדים הכל באונייה, באופן שפורסים הכל על הסיפון, ואז מתחילים את העיבוד, אופן העיבוד מחולק לשניים האחד: הוצאת הבני מעיים ללא ניקוי יסודי, ואז התולעים שבתנועה חודרים לבשר באופן מלא, וזה מה שמצוי בסלמון, סול, ושאר דגים מהים שמגיעים שלימים ללא בני מעיים. ואותם שמוקפאים כמות שהם עם בני המעיים נקיים הרבה יותר [כי גם המפילים מוקפאים ומתים] וזה מה שמצוי ברוטברש מוריננס מאיסלנד שהגם שבמעיים יש עשרות הבשר יחסית מאד נקי [וכל זה להבדיל מההרינג שלא מוקפא אלא נשאר עם הבני מעיים בתוך מי מלח לכבישה, ואז יש להם זמן היות שחלק מהם חודר לבשר, וגם בארץ אנו רואים שהם לעיתים מגיעים המפילים חיים, וממש בימים האחרונים צולמו תולעים חיות שהוציאו אותם מהמי מלח שהגיעו כבושים בדלי]. ויש את הפילה שנעשה באונייה שכולל שטיפה וכו' רק שיש זמן ארוך יותר שהוא בטמפ' גבוהה על הסיפון וכיו"ב ושם מוצאים נגיעות אך נמוכה מאד, וזה מה שמצוי בארץ במרלוזה שמגיעה עם עור מהאוניות, [שיש נגיעות אך עפ"ר המוחלט פחות ממיעוט המצוי כלומר פחות מ 10% וזה גם מה שמצוי בפילה הרינג עם עור שמעובד במפעל ויש לו זמן שהיה והוא גם איננו עובר נקיון ושטיפה ולעיתים מוצאים ממש שאריות של לכלוך [סדר גודל של קרוב ל 10%].

כל הנז' לעיל אנתנו רואים בעינינו כל יום בעבודה השוטפת עם הדגים מכל המקורות הנז', כך שאיננו זקוקים לא למומחים ולא לאחרים וכל בר דעת רואה לבד שמקורם מבחיץ, ורק אח"כ חודרים אל הבשר [ואף שהמומחים כותבים שזה בד"כ משמע שיש הריגים, אבל עינינו לא רואות זאת, וגם אם יש זה מאד בשוליים].

לאחר שהתבררו כל הנתונים הנ"ל מתברר כי יש אופנים בהם הפרוסות הקטנות מעובדות מפילה ללא עור ואז אכן נקי לחלוטין ויש שמיוצרות עם פילה עם עור ואז יש חשש לנגיעות אם כי פחות ממיעוט המצוי. [וחשוב לציין כי בארה"ב לעיתים זה מיוצר מדגים שלימים ממש ושם לכאורה הנגיעות גבוהה הרבה יותר].

עם פרסום הידיעות הראשונות על הנגיעות באופנים השונים כתב הגאון השקדן רבי **משה מרדכי קארפ** שליט"א תשובה בהלכה שהמוצר הסופי יהיה כשר באכילה גם אם הוא הגיע מפרוסות פילה עם עור מכמה טעמים ולהלן תשובתו.

בענין החשש לתולעי אניסאקים בפרוסות דג הרינג

אודות מה ששאלו על פירסומים שונים שמצאו בבדיקת דגי ההרינג כחמש-עשרה אחוז מנוגעים בתולעת האניסאקים, ובשלמים מצאו כשלושים אחוז, וזאת לאחר שבבדיקה ראשונה שנעשת ע"י חלק מאותם בודקים לא מצאו כלל תולעים. ולמענתם הואיל והבדיקה השניה נעשת במנורות כחולות ובשולחנות אור להיטיב הראיה בהבלטת התולעת ולכן מצאוהו, ושוב חזרו אותם בודקים וברקו את הסחורה הראשונה במנורות כחולות ומצאו בהם גם מנוגעים כשיעור הנ"ל.

כל הנ"ל בהרינג לא מעובד אבל בהרינג מעובד המגיע לבית צבוע בכחה אין אפשרות לבדוקו שאין התולעת ניכרת [וכן הדבר נוגע לפילה של דגי בקלה מרלוזה שבאים מארגנטינה והם בחזקת נקיים. אולם לעיתים ובפרט אותם המעובדים באונייה, עם העור שעליהם, נמצא בבדיקות, נגיעות שלעיתים הוא סביב מיעוט המצוי, ובד"כ הרבה פחות מכך].

הנה ידוע מה הנקטו הפוסקים בחיוב בדיקה במיעוט המצוי מדרבנן ולא מן התורה (ולהרמב"ם הוא רק מנהג) כמבואר כל זה ברמב"ן ריש חולין במלהמות, וברשב"א בחידושים על חולין ט: ובתורת הבית, ובר"ן שם, ובריב"ש סי' קס"ג, ועוד). וכמו שנקטו לדינא הב"ח רסל"ט והש"ך בספרו הארוך שם רסל"ט שהאריך בזה והפמ"ג בפתחה לסי' ל"ט ועוד.

ובגדר חיוב בדיקה בזה: מצינו בפוסקים כמה תנאים בזה:

א. ע"פ הרשב"א בחולין ט: "ואם אינו בודק הוי כמעלים עין מן האיסור לפי שבנקל יוכל לראות אם יש סירכא" ע"כ. מובא טעם זה בפרמ"ג בפתחה לסי' ל"ט ובפמ"ג שם שפתי דעת סק"ב וכן הוא לשון הרשב"א בתורת הבית הארוך בית שני שער ג' "אבל בסרכות שבריאה הואיל והדבר מצוי וניכר לעינים הצריכו לבדוק אחריהם לכתחילה" ע"כ. ובריב"ש סי' קס"ג כ' "אמנם היכא דאיתא לריאה קמן ואפשר למיבדקה אסור לאכול עד שתברק לפי שהשרכות מצויות חוששין למיעוטא דאפשר

חוששין למיעוטא דשכיח היכא דאפשר מדרבנן. הרי דהחיוב מדרבנן עד כמה דאפשר לבדוקה. (ועי' גם בשו"מ תנינא ה"ג ס"ד ל"ג הנקט בפשיטות דהטעם דמצריכין לבדוק ריאה משום שניכר לעין ונראה כמעלים עין מן האיסור.)

ולמעם זה פשוט שבתולעים שבהרינג שבקושי ניכרים למראה עין גם לאחר חיפוש היטב וזו הסיבה שלא מצאו בפעם הראשונה רק כשבדקים עם מנורות כחולות, כיון שאינו ניכר לעינים אין חיוב בדיקה ע"ז. ואין זה כמעלים עין מן האיסור, כי באמת התולעים לא ניכרת כלל לעין, רק לאחר חמישה היטב בבשר בתאורה מיוחדת וכו'.

ב. עוד מצינו בפוסקים דהיכא דיש טורח מרובה בבדיקתה לא חייבו בדיקה, וכמבואר בפמ"ג בפתיחה לס' ל"ט בשם המנחת יעקב, וכן שם הפמ"ג בהמשך דבריו גם הטעם בבדיקת הריאה דהוי בלא טרחא ולכן מבררין. אבל כל היכא דאיכא טורח גדול לא חייבו בדיקה. וכן כתב בתבואות שור סי' א' סק"ג יסוד זה דכל היכא דאיכא טירחא חשוב כדעבד כלא אפשר, ואף לענין מיעוט המצוי יעו"ש היטב, שדן כן לגבי שוחט שאינו מומחה שכתבו הראשונים שהוא מיעוט המצוי, או באשה שאין לה ווסת שבודאי מיעוט המצוי הוא. וכן הוא בביאור הגר"א סי' א' סק"ג יעו"ש, כפי ראייתו מסוניא דפסחים ד. עי"ש, ושם מבואר דבליתא קמן לא טרחינן אבתריה כמבואר בתבואות שור הנ"ל. ועי' גם במשכנות יעקב סי' ט"ז בתשו' על חיוב בדיקה במיעוט המצוי (שמחמיר טובא בזה) ושם בד"ה וגם, שביאר כן בדעת הגר"א בסיו' ל"ט סק"ז שכתב בטעם בדיקת הריאה, "הלכך בשאר ח"י טריפות דלא אפשר אבל בריאה דאפשר למיבדק לא סמכי ארובה" ע"כ. וכתב במשכנות יעקב ע"ז: "ומה טעם לקרות לח"י טריפות לא אפשר, אם לא שטורח גדול לחזור אחריהם, משא"כ הריאה היא לפניו תיכף לבדיקת הבהמה, ובדיקתה קרובה בנפיחה להוציאה מידי ספק, ע"כ. וכיון דלא חייבו בדיקה שש בה טורח רב, רק היכא דאפשר הרי בודאי בחיוב בדיקה דרבנן של מיעוט המצוי דהוא לכתחילה בדאפשר כמו שכתבו הראשונים לא חייבו כזו בדיקה של מנורות כחולות ושולחנות אור וכדו' כל שלמראה עינים לא ניכר לא חייבו יותר מזה.

ואף בריאה עצמה דעת הרמ"א רסל"ט דמדינא אין צריך ניפוח, אלא אם כן יש בה ריעותא של סירכא וכדו', אע"פ שעיקר מציאות נקבים היא ע"י הניפוח וזה אע"פ שכבר חייבו בדיקת הריאה עצמה, לא הצריכו מדינא לנפחה, ועי' ביאור הגר"א שכן עיקר מדינא דגמרא. הרי שכשחייבו בדיקה הוא למראה העינים בלבד בדרך כל אדם. ועי' בדרכי תשובה ל"ט סקב"ד בתשו' טוב טעם ודעת וז"ל דבבדיקה לא שייך רק במה דאפשר לכל אדם אבל במה דלא אפשר רק בדרך רחוק ע"י הכלי זה לא נחשב לבדיקה להחמיר, יעו"ש לענין בדיקה בזכויות מגדלת, וכל שכן בנידוננו שבדקים היטב למראה עינים ולא מצאו רק מחמת חיפוש ע"י מנורות כחולות בודאי לא חייבו בדיקה כזו.

ג. הנה דעת גדולי דורנו שאסרו תולעת האניסאקים בבשר כדון תולעים שבמעים שרגלים לדבר שבאו מן המעים, אזי דינם כתולעת שבמעיים שאסורים מחמת הספק, כמבואר ברשב"א בתורת הבית דחישי' שבאו מבחוץ, וכ"כ בפמ"ג סי' פ"ד ש"ד ס"ק

מ"ג שאסורים מה"ת, וכל שכן תולעים אלו הנמצאים בבשר שדינן שאסורים מספק וספק דאורייתא לחומרא.

והנה בחיוב הבדיקה במיעוט המצוי, דעת הבית אפרים י"ד סי' ו', דלא חייבו בבדיקה רק על ודאי איסור, ולא על ספק איסור, עיי"ש באורך. ואמנם המשכנות יעקב סי' י"ז חולק עליו בזה וס"ל דחיוב הבדיקה הוא גם על הספק מ"מ באחרונים נראה דנקטו כהבית אפרים ע"י בדעת תורה למהרש"א בפתיח' לסי' ל"ט סק"א והביא כן גם מהכנפי יונה סי' ל"א דכל שהוא רק ספק אין חיוב לבדוק ולחפש אחריו, וכן נקט בדרכי תשובה סי' ל"ט סק"ג וציין לעוד כמה שו"ת שאינם תח"י. א"כ בנדו"ד דנקטו הגדולים דהוי ספק אזי לגבי חיוב בבדיקה דרבנן במיעוט המצוי, לא מצינו בכ"ז לדבריהם חיוב בבדיקה על דבר שהוא ספק, ולכן בכל הגים אלו שהן לכל היותר רק מיעוט המצוי לכל הפוסקים הללו אין חיוב בבדיקה ומותר לאוכלם בלא בבדיקה כלל.

ד. גם הדין נותן למאי דמספקי, דבמה שנוגע לאיסור דאורייתא בדבר המוחזק מן התורה יש להחמיר כדין ספיקא דאורייתא, אבל במה דאסור מדרבנן בדין בבדיקה במיעוט המצוי, בזה שפיר יש לומר דמעיקרא ספיקא דרבנן הוא, ואין לומר שהוא ספק דאורייתא שנתגלגל לרבנן כי הדג בחזקת היתר וכל הדיוק הוא על חיוב הבדיקה כיון דליכא תולעים לפנינו וחיוב הבדיקה דרבנן ושפיר י"ל דספיקא לקולא.

ה. עוד נראה בס"ד, והוא עיקר, כי זה לא נקרא מיעוט המצוי כלל, דיסוד מיעוט המצוי הוא רק במה שמיעוטו מצוי ושכיח וניכר איסורו, ולכן חיוב בבדיקה ע"ז, אבל דבר שלעולם אצל בני"א לא נמצא ושום אדם הגיל אינו מוצא באכילת הרינג תולעת, ולא שמענו לאנשים שנפגשו בזה כלל אולי אחד לאלף, לא שייך לדנו במיעוט המצוי וכל מיעוט המצוי שדנו הפוסקים הוא משום שנפגשו באיסור, ושכיח שיקרה האיסור כגון בפירות וכדו' שנפתח ונמצא תולעת וכן בסירכא, אם נמצא סירכא בריאה, נמצא שהקילו באיסור שמיעוטו מצוי ושכיח, כלשון הריב"ש הוששין למיעוטא דשכיח היכא דאיסור מדרבנן, וכן לשון הגר"א בסי' א' סק"ד, והטעם משום דהוי מיעוט המצוי טובא כמו בטריפת הריאה". ומה שנמצא על ידי בבדיקה מרובה וחטיטה מרובה במסמוס של הדגים (שכך היא צורת הבדיקה) זה לא מיעוט המצוי, וכפשוטו שמיעוט המצוי איסורו לפנינו שכיח איסורו, שזה גופא הטעם שכתב הרשב"א שהוא מעלים עין מן האיסור.

וכלל גדול נתן המשכנות יעקב סי' י"ז שהוא ראש המחמירים במיעוט המצוי ובר פלוגתא דבית אפרים בזה, ד"ה לענין שאלתינו בתוך דבריו וז"ל "רק כל דבר שנראה לעינים שהוא מצוי תדיר זה שמו אשר יקראו לו מיעוטא דשכיח ואין לחפש מדעתינו חילוקים בין מצוי למצוי להקל". וא"כ בנדוננו שלמראה עיני כל האנשים אף בעיון אין רואים אותו אין זה גדר מיעוט המצוי כלל כי אינו נראה לעינים. וכיון שאין זה מיעוט המצוי מעיקרא אין חיוב בבדיקה ע"ז, וזה הטעם מרווח לכל הדיעות.

וכל זה הוא אף בהרינג שאינו מעובד, אבל בהרינג מעובד שמגיע אלינו שהוא כהה ואין כל אדם יכול למצוא ולראות בו תולעים פשיטא שאין חיוב בבדיקה ע"ז, ומותר לאוכלו. אמנם כל זה לענין היתר אכילה, אבל לענין ליתן הכשר למהדרין על הדבר

שהינו נקי מתולעים בזה ההכשר למהדרין הוא על הפיקוח מתחילה שהדג נקי מתולעים לגמרי, ולא לסמוך על הרוב כלל.

ו. כל הנ"ל הוא רק מדין חיוב בדיקה מדרבנן במיעוט המצוי, [ושייכים היתירים הנ"ל גם לענין דגי פילה של דגי בקלה מרלוזה מארגנטינה, שהם בחזקת נקיים ופעמים נמצא ע"י הבדיקה של מומחים שיעור נגוע במיעוט המצוי], אבל דגים המוחזקים בתולעים מן התורה ככולם או רובם כסלומון, סול, זהבנון, הליבוט וכדו', ופעמים שיש עשרות בכל אחד לא שייך שום היתר מכל ההיתרים הנ"ל, ואינם במלים מן התורה וזהו שיצאו גדולי דורנו לאסור הדבר ולהזהיר הרבים על כך.

בברכת התורה

משה מרדכי קארפ

אמנם לאחר מיכן פורסמה תשובה נוספת של אחד ומיוחד מחכמי ב"ב שלדעתו ס"ל שכלל התולעים הללו מותרות, ובפסק חריג מאד יצא אף להתיר התולעים שבמעיים ורק בעל נפש יחמיר בזה, [וכדבר הזה לא אחד מהפוסקים העלה על דעתו].

לאחר פירסומה של תשובה זו, כתב יו"ר המכון שליט"א דברי תגובה על מכתבו זה, וגם היא התפרסמה בשו"ת "שש משזר" [שם סי' יט] וז"ל דבריו בתשובה שם:

מה שכתבתי לאחד ומיוחד מחכמי בני ברק
שהגדיל להתיר גם אותם תולעים שבבני המעיים

יום בו אלול תש"ע

לכבוד
הגאון רבי וכו' שליט"א
מעיה"ק בני ברק
שלום וברכה!

ראשית שמחה עצומה היה לי אמש לראות שמחה של קדושה ומהרה בשמחת הנישואין אתמול, ואף אני הקטן אצטרף לכל הברכות שהורעפו אמש ויהי"ר שכת"ר שליט"א יזכה לראות בשמחת כל צאצאיו מתוך בריות גופא ונהורא מעלייא לאורך ימים ושנים.

שמחה נוספת הייתה לי לראות את הקובץ המיוחד שיצא לכבוד שמחת הנישואין, וכולו מלא תורה וחכמה. ושם בעמ' צ"ט ראיתי את המאמר של כת"ר שליט"א אודות תולעי אניסאקים בדגים. ושם העלה כב' להלכה כי תולעים אלו שבבשר ודאי מותרות ולמעשה גם אלו שבמעיים מותרות ורק לבעל נפש יש מקום לחוש ולא לאכול.

ובתמצית הדברים נראה שעיקר ההיתר של כב' הוא משום כך שלמעשה התולעים מעולם לא שרצו במים כיון שהם יצאו כביצה למים ומהביצה מתפתח גולם שהוא ללא תנועה, שהם נבלעים ע"י הסרטן ורק אז יש התפתחות של התולעת כך שלמעשה מעולם לא היה דינו כשרץ המים, וזה מותר גמור.

וכת"ר שליט"א מציין זאת בשם המדענים, ואיני יודע מה הם מקורותיו ומי הביא לפניו את הדברים הללו. ולפי מהלך של המאמר נראה שכת"ר שליט"א, ראה את התשובות שכתבתי ולפחות את חלקם.

והנה חושבני שכב' יודע הדק היטב שאני הקטן עוסק בבירור על תולעת זו כבר כמה שנים החל משנת תשס"ג, ובמאמרים הראשונים שפירסמתי הודרתי להתיר תולעת זו כיון שסוף סוף היא נמצאת בבשר, ובעיקר הסתמכתי על ההיתר כפי שכב' כתב והיא כבר נמצאת בשו"ת מחזה אליהו, ואף נכתבה כתשובה להגרי"ד הלברשטאם זצ"ל והובאה בסוף קונטרס ואנכי תולעת. אולם מאז החיליתי במחקר של ממש עם מיטב המומחים הגדולים בעולם גם במעבדות מידנה וגם במקומות מחקר שלהם וזה נעשה בכמה וכמה מדינות, וכמעט את כל הממצאים הבאתי באחד מעשרות המאמרים שכתבתי בס"ד על תולעת זו, ואין טעם לחזור על הדברים. וחשוב לציין שכמעט כל הדברים שנאמרו ע"י המומחים בדקתי אותם בראיית העיניים ממש, ומאידך על עובדה זו או אחרת, שסמכתי רק על דבריהם ציינתי זאת בבירור. ובאם ירצה כת"ר שליט"א אעשה מכל המאמרים חוברת אחת ואשמח לשלוח אל כב' בצורה מרוכזת. ומכל מקום אציין את הדברים בתמצית, ואגע גם בנקודות אחרות שכב' כתב בתוך המאמר:

א. דעת כל המומחים האמיתיים בעולם – שעוסקים בעיניים בפועל, ולא חוקרים שמדברים ברהיטות וכל ידיעתם ניוונה מספרים וממידע מקוון – שהתולעת יוצאת מהביצה והיא פעילה במים קודם בליעתה ע"י הדגים הקטן. ודעת כולם הן המומחים היהודים והן להבדיל הגויים שתולעת זו בצאתה מן הביצה, כבר יוצאת כתולעת ומוגדרת אצלם כ – "FREE-SWIMMING" = "שוחה חופשי". וכך גם כתבו בתשובה לשאלתי מומחים מבני עמנו ומחכמי אוד"ע שעוסקים שנים רבות על חייה של תולעת זו. ובתשובות שם הבאתי עוד מחכמי המדע שכתבו כן. והדברים גם מסתברים כיון שהחל היוצא מן הביצה אינו עובר שלב גלגול של גולם וכו', אלא השרצה ישר מהביצה, ואז יש לו חיים שלו. והדברים מתוארים בכל ספריהם של חכמי אוד"ע. והבאתי את כל דבריהם באריכות בתשובותי השונות. כך שלמעשה יש כאן השרצה במים קודם תחילת התהליך, ונפל כל ההיתר שמחמתו התיר כב' תולעת זו.

ב. מה שכב' כתב שיש הרומזים שלפי חכמי המדע יש סתירה לדברי חז"ל, והמדע יהיה קובע ורחמנא לישזבן מדעתם. ואני ממש תמה אם יש מי שכתב דברים כאלו, שכאשר יש סתירה דבריהם קובעים ח"ו. אלא דברי חז"ל שרידין וקיימים ויש תולעים בדג עצמו לרוב מסוגים שונים ונוצרים מהדג ומצוי בבקלה, סול, פולוק, מונה ועוד. והם אכן נמצאים רק בבשר ולא במעיים. ואני אצרף לכב' מכתב מלפני עשרים שנה של משרד הדיג במשרד הבריאות הארגנטינאי שהם כותבים להדיא שזה נוצר בדג עצמו [ואין סתירה לשאר חכמי המדע גם, כיון שזה הטלה ישירה של הטפיל לתוך בשר הדג, וממילא אין כאן התפתחות כי אם בדג]. ובכל מאמר אני מדגיש את הדברים שרבים הטפילים שנמצאים בבשר וגדלים בו ומותרים הם על פי פסק מרן השו"ע שפסק כדעת שאר הראשונים ולא כדעת הרמב"ם שאסר גם בזה. ומעשים שבכל יום שאנו אוכלים אותם ללא חשש. וכל זה אינו קשור לנידו"ד שיש כאן תולעת השוחה חופשי במים, נמצאת בבית הרעי, בחלל המעיים ובבשר והכל אחד. וזה נכנס אל הדג או דרך בית העיכול וחודר כדברי המדעניים, או שזה מסוג שכתבו חז"ל שמגיע לבני המעיים דרך האוסייה. ואכן זו תולעת יחידה שנמצאת בכל המקומות הנז' להבדיל מהתולעים האחרות שנמצאות רק בבשר ומעולם אינן נמצאות במעיים או בדרכי העיכול, ומתאים ממש לדברי חז"ל, ועל כגון זה כבר כתב מרן בעל השבט הלוי שליט"א שלא בזה עסקו חז"ל הקדושים.

ג. הרב שליט"א כותב שיש חסרון באמונת חכמים לאסור את מה שאכלו הב"י, האריו"ל ועוד. ורציתי להגיד לכת"ר שליט"א שבכל המקומות שהם היו תולעת אניסאקים איננה קיימת, כלומר חכמי בבל והמזרח ודאי לא הכירוה כי עד היום היא איננה נמצאת בימות שלהם. וגם בים בארץ ישראל כמעט ואינו נמצא גם בימינו, כך שהם מעולם לא נפגשו עם זה. ומכאן שכבר כב' מסיק שהם אכלו ומי שמחמיר יש לו פנים באמונת חכמים, אני הקטן תמה מאד.

ד. כב' ביטל את הדברים שכתבתי על כך שהולעת נמצאת בתנומה בעודה בתוך הדג, ורק לאחר היציאה מן הים, והטמפ' מעט מתחממת הטפיל חוזר לפעילות ולתנועה, ולכן יש חשיבות מרובה אם הדג עובר ניקוי מידי או שמושהים אותו. וכל זה על פי מחקרים שאנחנו בעצמינו ביצענו בהרבה מקומות בעולם. וכותב נגד זה כמה טענות. ואני תמה, שחבל מאד שמפקחי הכשרות מטעם כב' לא דיווחו לכם עובדה מאד מענינת והיא שחברת ..... שתחת כשרות כב' מייבאת לארץ דגי הערינג בכמה אפשרויות, אחד פרוסות פילה קטנות ומוכנות מהמפעל בנורבגיה, ואחד של פילה פרפר שלם, והנה פלא, הפרוסות נקיים לגמרי מכל תולעת בבשר, והפרפר יש בו נגיעות של סביב מיעוט המצוי. וכנ"ל בדיג הערינג עם בני מעיים יש הרבה פחות בבשר מאשר דגי הערינג ללא בני המעיים, ומדוע זה כך? וכנ"ל בדגי הבקלה שמקורם בארגנטינה יש תולעי אניסאקים לעשרות בכל דג במעיו, ואילו בפילה ללא עור המיוצר במפעל נקי כמעט לחלוטין. זאת ועוד, באותו מפעל בנורבגיה של דגי ההרינג, פתחנו עשרה דגים וניקינו מייד ונמצאו נקיים לחלוטין בבשר. ומאיך הנחנו כעשרה דגים בחדר רגיל וראינו בתוך מעיהם את התולעים מפותלות סביב עצמם, והנה בבוקר כל התולעים פעילים ונכנסו רובם המוחלט לתוככי הבשר, והכל מצולם ומתועד.

אכן כב' רבינו שליט"א, אלו העובדות האמיתיות, וחוזן מכך שזה עמדת המדענים שכל עוד שהתולעת במים [ולא צריך ממפ' של מקרר כפי שרמזו כב' אלא ממפ' של המים] – תולעים אלו בתנומה, ורק לאחר הדייג הם מתעוררים לפעולה ויש השיבות גדולה ונפ"מ עצומה, בין אם מוציאים את בני המעיים מייד ומנקים היטב את כל הדפנות מכל שיריים. או שמא משאירים חלק מהלכלוך. וכמו"כ יש הבדל גדול אם משאירים את הדג עם כל בני המעיים ואז התולעים מתחפרות בעיקר בבני המעיים, לבין אם מוציאים את בני המעיים אך לא מנקים לחלוטין ומותרים את הלכלוך הדבוק באופן טבעי בדפנות ויש בו תולעים שאז ההתחפרות שלהם בתוך הבשר, ותופעה זו אנו רואים מידי יום בדגים שונים, בשיטות דייג שונות ובמדינות מגוונות בעולם. וזו המציאות! [וכידוע עם מציאות ועובדות קשה מאד להתנצח עם סברות ככל שיהיו רהוטות]. ולאחר מציאות זו מתבררים הערותיו של כת"ר שליט"א בעמ' ק.

ועל עניין המנורה הכחולה, אינני יודע מי כתב טענה זו, אולם לגופו של עניין יש בטענה זו כדי למצוא היתר היכא שזה רק מיעוט המצוי וחובת הבדיקה היא מדרבנן, וכתב השפ"ד שאין מחייבים בבדיקה שיש בה מירחה כגון נגד השמש, אז ק"ו נידו"ד שזה מנורה כחולה, וחובה למסמס את בשר הדג, כדי לומר שבכה"ג אין חובת בדיקה. [להבדיל מסלמון שכל פילה נגוע בעשרות תולעים ושם זה מוחזק ודאי ואין דרך להתיר בזה].

ומה שהביא כת"ר בעמ' קב בשם הדרישה, אינו עניין לכאן כי רבו הטפילים שבבשר בלבד והם מותרים. ומה שהביא כת"ר בהמשך מדברי השפ"ד ומדקדוק לשון הרשב"א, אדרבה הם דיברו רק על אותם שבבני המעיים בדברי חז"ל של אוסייה, אך מה נאמר בנידו"ד שהם נמצאים ממש בבית הרעי ג"כ, והרי על כך אמרה הגמרא בחולין שם שאם באו מבחוץ "לישתכח בבית הרעי" כלומר אם זה בבית הרעי ודאי אסור, ואם כן תולעת שלפנינו אכן בבשר, וגם במעיים וגם באיברים הפנימיים, אבל נמצאת גם בבית הרעי, ואם כן ודאי אסירי.

ומכאן שגם מסקנת כת"ר שליט"א להתיר גם בבני מעיים תמוהה מאד, ומעבר לכל מה שכתבנו לעיל, די לזכור את החריפות שגדולי האחרונים כתבו על תולעים שבמעיים הנמצאים על איברים שונים או בחלל המעיים אסורים ואף הזהירו מאד מהם – ראה בספר מועד לכל חי סי' יב סעי' כ'. ובמפורש יותר בקצשו"ע שכתב ממש על תולעת זו הנמצאת על ביצי הדגים, ולא אחד שכתב שיש להחמיר רק לבעל נפש. והבאתי עוד הרבה מן האחרונים במאמרי שפורסם בגליון תנובות שדה מס' 90.

ועל כן אנכי הקמץ על משמרת אעמודה, שתולעת אניסאקים שבדגים אסורה גם אם היא נמצאת בתוך בשר הדג, ואינני רואה כל מקום להתיר בזה. ויהי"ר שנזכה לכתובה וחתומה טובה בספרן של צדיקים.

בברכת כוח"ט

שניאור ז. רווח

ישוב התקבל במכון תשובת הגאון רבי משה סופר שליט"א מח"ס שמן המאור, על הדברים שנכתבו באותה תשובה, ולחן דבריו בתשובתו שם:

מה שכתב הגר"מ סופר שליט"א רב ואב"ד דקהילת פאפא בירושלים עיה"ק ומח"ס שמן המאור ועו"ס, על דברי מי שרצה להתיר תולעים אלו שבבשר הדגים ואף אותם שבמעי הדגים

בקובץ אשר בנשיאות הגר"מ לנדא שליט"א כתב בענין תולעי אניסאקים הנמצאים בהערינג, והעתיק דברי המדענים וז"ל: הדגים הגדולים כמו דולפין ודומיהם טורפים את דגי הערינג, בשר דג הערינג מתעכל במעיהם, אך התולעים שבמעי הדג שהם חיים עדיין אינם מתעכלים, התולעת מטילה ביצים במעי הדג הגדול, וביצים אלו יוצאים בפרש של הדג, הביצה מגיעה למים בים מתפתח בתוכה גולם, גולם זה אינו בעל תנועה, הוא אינו אוכל ואינו שותה, וכאשר הביצה נבקעת הוא נופל לקרקעית הים, אם שהייתו תאריך במים עד ג' ימים הוא יהפוך לאין ואפס, בהשגחה פרטית חלק מועט מהגלמים הללו נבלע ע"י סרטנים הקטנטנים המכונים בלע"ז "קריל" מעל קרקעית הים או בדרך נפילתם למים, ולעתים אף בולעים את הביצה טרם שנבקעה, בתוך קרביו של "הקריל" מן השומן שהגולם מכיל בקרבו הוא מתפתח לתולעת, דגי הערינג טורפים את הסרטנים הקטנטנים המכונים "קריל" וכך מגיעה התולעת אל דג ההערינג. לדברי המדענים אף בקירור והקפאה "התולעים עוברים מן הקרביים לבשר הדג" רק הקפאה של "שוק פריזר" ימנע מהם לחדור לבשר. נמצא שהתולעת הזאת אף פעם לא פירשה במים, מה שפירשה במים היה הביצה של התולעת והגולם והדבר ברור שביצה וגולם שאינם בעלי תנועה אינם בגדר "שורץ במים", נוסף לזה יש לדעת כי ביצים של תולעים לא נאסרו. עכ"ל בקובץ.

ולענ"ד נראה תולעת זו בודאי שרץ המים היא כיון שנתהוה מביצה שבלעה הדג מבחוץ ומן השומן שהגולם מכיל בקרבו הוא מתפתח לתולעת, דהכי איתא בגמרא חולין ס"ו: דרני דבשרא אסירי דכוורי שריין, פירש רש"י דרני תולעים הנמצאים בין עור לבשר כשמפשיטין הבהמה, ופריך מ"ש מהא דתניא ואת נבלתם תשקצו לרבות את הדרגים שבבהמה, ומשני בהמה בשחיטה הוא דמשתריה והני מדלא קא מהניא להו שחיטה באיסורייהו קיימו אבל דגים באסיפה בעלמא מישתרי והני כי קא גבלן בהיתרא קא גבלן, ופירש רש"י בשחיטה משתריא ואלו שגדלו בתוכה עד שלא נשחטה באו מאיסור אבר מן החי ושחימת הבהמה לא אהניא לדידהו שהרי יש להם חיות לעצמן, ואע"ג דשליל מותר בשחיטת אמו מכל בבהמה תאכלו נפקא לן לקמן אבל הני באיסורייהו קיימי. וכן כתבו התוס' ד"ה לרבות דרגים לחלק בין עובר לדרגים שבבהמה נבראין מן הבשר עצמה, וכן פירש רש"י לעיל מינה גבלי לשון גדלי, מן הבהמה עצמה הן גדלין, הרי מבואר דהא דגבלי מבהמה אסירי משום אבר

מן החי, הרי דגבלי מבשר בהמה ממש, ודכוורי דבאסיפה בעלמא מישתרי כי קא גבלן בהיתרא קא גבלן היינו מבשר הדג בעצמה.

נמצינו למידין מזה הני תולעים דגבלן מהביצה שבלעה "הקריל" ולא גבלן מבשר דג טהור א"כ אסירי מטעם שרץ המים, ואעפ"י שאינו שורץ במים, דאין זה תנאי להתיר אלא היכי דגבלי מבשר הדג טהור דמותר לפרוש למעי הדג כיון שדרכן לחזור לבשר היינו רבותייהו אבל לא למים כמבואר ביור"ד סימן פ"ד סעיף ט"ז משא"כ בתולעים הגדלין מביצה, שבלעה הרי הם בכלל שרץ המים, ומה שהעתיק בקובץ מפרמ"ג שפ"ד סקמ"ג הא דבמעיהו אסירי הרי רק מספק ולא ודאי דחיישינן דילמא מעלמא אתי, דמשמע ליה מזה דאי נתהוה כמעי לאו אסירי, אינו כמשמע כלל דכוונת הפרמ"ג דאי לאו מעלמא תלינן דגבלי בבשר הדג ממש ופירש למעי דמותר כמבואר בשו"ע שם, אבל היכי דבלעה הדג ביצים מבחוץ וגבלי מהביצים במעי הדג אסירי כאילו בלעה תולעת נופא מעלמא וכמבואר לעיל שיטת הסוגיא בזה ודו"ק.

גם מ"ש דביצים של תולעים לא נאסרו, לענ"ד נראה דאסורין דהכי איתא בגמרא ע"ז דף מ. אמר רב ברונא אמר רב קירבי דגים ועוברין אין נקחין אלא מן המומחה, ופירש רש"י עוברין ביצים שלהן, רמי ליה עולא לרבי דוסתאי דמן בירי מכלל דג טמא אית ליה עובר ורמינהו דג טמא משריץ דג טהור מטיל ביצים, ומשני סמי מכאן עוברין, א"ל רבי זירא לא תיסמי תרוייהו מטילי ביצים נינהו אלא זה משריץ מבחוץ וזה משריץ מבפנים, עוד איתא התם למה לי מומחה לברוק בסימנים דתניא כסימני ביצים כך סימני עוברי דגים, ומשני אמר רבא כשנימוחו, עוד איתא התם אם אין שם מומחה מאי אר"י כיון דאמר אני מלחתים מותרים, ר"נ אמר עד שיאמר אלו דגים ואלו קירביהן. הרי דסוגיא דהתם איירי לענין לאכול העוברין, הרי דביצים מדגים טמאים אסורין באכילה, והני ביצים של תולעים שבמעי הדג הם ביצים של שרץ המים ואסורין באכילה, ואפילו תולעים דגבלי מבשר הדג שמותרין מ"מ אילו פירשו איסורין, ממילא אי שייך שיטילו ביצים אסורין, דהרי הביצים אינם בבשר הדג ודו"ק. והנה שיטת התוס' בחולין דף ס"ד. ד"ה שאם ריקמה ואכלה לוקה, ס"ל דביצי שרץ מותרין ולא ילפינן מבת היענה, וכתבו הטעם דביצת השרץ מסתברא דילפינן מטומאה כדררשינן בפ' העור והרוטב קב"ו, לפומאה בעינן ריקום, ושפיר ילפינן איסור מטומאה דבגמרא מעילה ט"ז משוו להו לענין בכעדשה, אמנם בביצי דגים טמאים הרי מדמינן בברייתא לביצי עוף טמא כדתניא כסימני ביצים כך סימני עוברי דגים, דלענין דגים לא שייך ללמוד איסור מטומאה, ואפילו לשיטת התוס' דביצי שרץ מותרין היינו בשרץ הארץ דאיכא האי סברא ללמוד איסור מטומאה, משא"כ בביצי דגים טמאים גמרא מפורשת לאיסור כנ"ל, וביותר צריך עיון בשיטת התוס' אי כוונתם דוקא בביצים דשמנה שרצים שמטמאין במותן שייך לומר דילפינן מבת היענה כדאיתא בגמרא ע"ז שם, ועיין רמב"ם בה' מ"א פ"ג ורשב"א וחיידושי הר"ן בחולין שם דחולין אשיטת התוס'.

ומה שהביא בקובץ מהא דתו"כ דבדגים טמאים לא מרבינן ביצים אלא צירן ורוטבן וקיפה שלהן, ובעוף טמא מרבינן צירן ורוטבן וקיפה שלהן וביציהן, י"ל דס"ל לתו"כ כרבי דוסתאי דמן בירי דליכא עוברי דגים, אמנם לומר דאיכא עוברי דגים ולהוכיח

מתו"כ להיתר זה נגד גמרא דע"ז ודו"ק, והדברים ברורים לתולעת שבהערינג וכן הביצים שלהן כפי מ"ש המדענים את המציאות הרי הם אסורין בכלל שרץ המים ואסורין באכילה, זה הנראה לענ"ד בהאי הלכתא.

כו"ח בעשי"ת השתא ה"א תשע"א

משה סופר

אמנם לאחר מיכן התפרסמה תשובתו של הגאון רבי משה שאול קליין שליט"א אודות דעתו של מרן בעל שבט הלוי שליט"א שתולעת זו אסורה, וכן דעתו גם בתשובותיו וגם בחתימת כת"י כמה פעמים בשנים האחרונות ודלא מי שכתב אחרת בשמו ובשולי הדברים נמצאת חתימת י"ק של מרן בעל שבט הלוי שליט"א. ובתו"ד כתב שיש רוב נגיעות בדג ההרינג. ולהלן דבריו:

**מכתב נוסף בדין הנז' שכתב הגרמ"ש קליין בדעת מרן
בעל שבט הלוי שליט"א [ובשולי הדברים חי"ק של בעל
שבט הלוי שליט"א]**

יום ב' בכסלו תשע"א לפ"ק

לכבוד הרב וכו' שליט"א
בעמח"ס וכו'

ראשית דבר הריני בזה להעריך את פעלו הטוב עשרות בשנים למנוע משולחנן של ישראל תולעים במאכלם, וזכות הרבים תלוי בו. ועל של עתה באתי, הנה הובא לפני דפים שהנכם שולחים לכל דורש שהנכם כותבים בענין הדגים שיש בבשרם תולעי "אניסאקים" שהם מותרים מעיקר הדין, אמנם יש מפוסקי זמנינו שהורו שבמקומות שאפשר יש להעדיף את הדגים המשווקים תחת השגחה המעידה שמקורם של הדגים ממקומות שתולעת זו אינה מצויה, ע"כ, וציינתם מקורו בשם מרן בעל שבט הלוי שליט"א.

הנה יש ב' דרכים לדון להתיר. א. להתיר את התולעת עצמה אף אם אינה בבשר מטעמים שונים. ב. לאסור התולעת שבמעיים שבאו מעלמא ולהתיר את התולעת שבבשר ולתלות שמיניה קרבו.

והנה להתיר את התולעת עצמה אף אם אינה בבשר זה נסתר מן הש"ס והשו"ע דפשיטא שתולעים שבמעיים אסורים מפני שבאים מעלמא, וכבר כתבו כן גדולי הפוסקים בדורות שלפנינו ה"ה הקשו"ע סי' מ"ו סעי' מ"ג בתולעים שבחלב הערינג שאסורים, שהם התולעים הנ"ל כמו שאומרים המבינים, [ובזמן הקשו"ע היה רק מיעוט השכיח כמבואר בדבריו, א"כ בבשר אפשר דלא היה שכיח, אבל בזמנינו אומרים משגיחי הבר"ץ ירושלים שכמעט בכלם יש תולעים בחלב, ורוב פעמים יש גם בבשר].

אמנם אלו שדנו להתיר התולעים שבבשר מפני שמינה קרבו, ובגמרא קאמר דרני דכוורא שרי, דרני דבשרא אסירי משום אבר מן החי, נמצא דמה שהתירו דרני דכוורי היא דומיא דרני דבשרא ששייך לומר בה דין אבר מן החי ולא מה שבא מעלמא, ובתולעי אניסאקים נתברר ע"י יראי ה' העוסקים בזה שודאי הם מעלמא, וכמו שגם אתם אמרתם לפני שיש הוכחות גדולות וראיות עצומות שתולעים אלו לא מיניה קרבו, וממילא נפיל היתר זה בבירא, והם אסורים בודאי.

ותמה אני עליכם אשר לא הזכרתם שמרן בעל שבט הלוי שליט"א דין בזה פעמיים בתשובותיו ומסיק לאיסור, ובפרט היום שנתברר הדברים שבאו התולעים מעלמא, ובנוסף מרן שליט"א הוסיף לחזק פסק זה שכתב בחודש אייר תש"ע בכתב ידו שתולעים אלו אסורות על פי התורה, וחתמו ע"ז כל גדולי הדור, וגם הגאון רבי נתן גשטטנר שליט"א האריך בתשובותיו לאסור הגים שיש בהם תולעי אניסאקים בבשרם, והלכתם אחר שמועות שוא שמרן בעל שבט הלוי חזר בו ואמר שהם מותרים ורק יש להעדיף את אלו שאין בהם תולעים, וידעתי שיש שאינם יורדים לסוף דעתו של מרן שליט"א שלפעמים אומר צדדים דרך מו"מ של הלכה או לימוד זכות על האומרים שלא כדבריו, ועפ"ז יש הטועים בדבריו וחושבים שחזר בו ודעתו להתיר מדינא, אמנם האמת ידעתי שדעתו הגדולה של מו"ר מרן בעל שבט הלוי שליט"א שאלו מן השאלות החמורות של דורנו, שכל מי שלומד הסוגיא והפוסקים ללא נגיעות רואה שהדין נוטה לאיסור, ותמה אני על אנשים יראים ושלימים ומדקדקים בקלה כבחמורה, ואילו באיסור חמור של תולעים הם מתפשטים קולות דחוקות או איזה שיטה המקילה, והתורה אמרה ונטמתם בם ודרשו חז"ל ונטמתם בם.

על כן באתי לבקש שתתקנו את המכשלה הזאת מספרכם, ולכתוב את דעתו הגדולה של מרן בעל שבט הלוי לאיסור, ולפחות לכתוב הגדולי זמנינו דעתם להחמיר בזה, וכמו שנתפרסם ברבים.

ואסיים בברכה שתזכו להמשיך לזכות את הרבים במניעת מאכלות אסורות ושלא תצא תקלה מתחת ידכם וחפץ ה' בידכם יצלח.

וע"ז באתי עה"ח
משה שאול קליין

ובשולי הדברים הוסיף מרן בעל שבט הלוי בכי"ק

כ"ה. ז' כסליו תשע"א לפ"ק

הדברים הנ"ל המה אמיתיים.

בעה"ח – שמואל הלוי וואזנר

והנה לאחר שנתפרסמו דבריו שרוב פעמים יש גם בבשר, נתעוררו שוב שאלות על דבריו של הגרמ"מ קארפ שליט"א, ועל כן הוחלט לבצע במכון בדיקה מקיפה מאד של תוצרת דגי הרינג על מנת לקבל את התוצאה האמיתית שתשקף את המציאות כדי לענות אל השואלים דבר אמת. **ובדרך** אגב נבדקו שוב באותו זמן גם סרדינים שמקורם ממרוקו, לוודא אם יש בהם נגיעות במעי הדגים. ולהלן התוצאות:

המעבדה לבדיקת חרקים

כ"ב טבת תשע"א

הנרון: תוצאות בדיקת מעבדה – דגי הרינג וסרדינים

שם המוצר	היצרן	ארץ ייצור	כמות	תוצאות	אחוזי נגיעות
הרינג					
פרוסות ללא עור	מעדני מיקי	נורבגיה	11	נקי	0%
פילה פרפר עם עור	מעדני מיקי	נורבגיה	22	נקי	0%
פילה פרפר עם עור	אלדג	נורבגיה	21	19 פילטים – נקי 2 פילטים נגועים בבשר הדג	9.5%

0%	נקי	2 קופסאות	נורבגיה	מעדני מיקי	פילה מטיאס בשמן
0%	נקי	700 גר'	נורבגיה	אלדג	פילה מטיאס בשמן
0%	נקי	700 גר'	נורבגיה	אלדג	הרינג כבוש עם בצל
100%	ממוצע של 10 תולעי אניסאקיס בחלל בטן הדג	30 דגים	נורבגיה		דג הרינג שלם עם בני מעיים
33%	נקי בתוך בשר הדג	19 דגים	נורבגיה	דג הרינג שלם – בדיקת בשר הדג [עם בני מעיים]	
	ממוצע של 2 תולעים בבשר הדג [תחת הקרום]	9 דגים	נורבגיה	דג הרינג שלם – בדיקת בשר הדג [עם בני מעיים]	
					סרדינים
0%	נקי	5 קופסאות (19 דגים)	מרוקו	טעמן	סרדינים בשמן צמחי
0%	נקי	1 קופסא (3 דגים)	מרוקו	כ. נועם	סרדינים בשמן צמחי
0%	נקי	1 קופסא (3 דגים)	מרוקו	כ. נועם	סרדינים עם פ. חריף
0%	נקי	2 קופסאות (6 דגים)	מרוקו	-STAR שימורי המרכז	סרדינים בשמן צמחי

לאחר קבלת התוצאות של הבדיקות שנעשו בנוכחות הגאונים רבי משה מרדכי קארפ שליט"א ורבי שניאור זלמן רווח שליט"א, הם סיכמו את העולה מהתוצאות כדלקמן:

הרינו לאשר כי בנוכחותינו נבדקו הדגים הנ"ל, ע"י מומחי המעבדה הבקיאיים בבדיקת דגים. הבדיקה נעשתה בתאורה רגילה ובתאורה כחולה UV, ועל גבי שולחנות אור. מתוצאות הבדיקות הנ"ל ברור כי המוצרים הנקראים פרוסות הרינג, או פילה מטיאס – (המעובדים מפילה דג הרינג המגיע כפילה ממדינת נורבגיה) – עקב אופן עיבודם הם בחזקת נקיים וכשרים לכתחילה באכילה. [להוציא את דגי ההרינג השלימים שהם בחשש תולעים הן עם בני מעיים והן ללא בני מעיים] כמו כן הסרדינים הבאים ממדינת מרוקו, לאחר הבדיקה נמצאו בחזקת נקיים, וכשרים לכתחילה באכילה ללא כל חשש.

וע"ז בלנו על החתום

שניאור זלמן רווח

משה מרדכי קארפ

לאחר שנסתיימו הבדיקות נשלחו התוצאות אל הגאון רבי משה שאול קליין שליט"א, ולהלן תגובת הרה"ג רש"י לוינ שליט"א העוזר והמסייע בבית דינו של הגאון רבי משה שאול קליין שליט"א

כד טבת תשע"א

לכבוד הגאון
רבי שניאור זלמן רווח שליט"א

יישר כחכם על תוצאות הבדיקות שעשיתם. כבוד הגרמ"ש קליין שליט"א רוצה הסבר לתוצאות הבדיקה, דהיינו מה הסיבה שבשלם יש תמיד. ובפילה פרפר עם עור יש לפעמים, ובשאר אין כלום. ונא לבאר אם ההסבר הוא מכת השערה או ברור ומוכרח. עוד אינו מובן לנו מה נתחדש כאן בבדיקה זו, הלא גם לפני כמה חודשים טענתם שבפרוסות אין מוצאים כלום, ואח"כ נתגלה ע"י בדיקות כימיות של הבד"ץ שאכן כן יש גם בפרוסות. וגם בבדיקה שעשיתם עכשיו, אתם כותבים שזה נעשה בשולחן אור, ואם כן היינו הך. ואם לעניין הלכה זה מחייב בדיקה באופן שא"א למצוא בשולחן אור, זה כבר נושא אחר לדיון.

הריני מצפה לתשובה בקרוב, כדי שאוכל למסור להגרמ"ש"ק את הדברים.

שמואל יוסף לוינ

להלן מה שהשיב לו הרה"ג רבי שניאור זלמן רווח שליט"א

ארבעה בשבט תשע"א
יומא דהילולת סידנא בבא סאלי זצוק"ל

לכבוד ידידי
הרה"ג רש"י לוינ שליט"א
שלום וברכה!

קיבלתי מכתבך המבקש הסבר על תוצאות בדיקת המעבדה בהרינג, ואחר עד עתה מלהשיב כיון שאינני בארצנו הקדושה, וטרוד בהרבה ענינים, וכיום התפניתי מייד להשיב אל כב'.

ראשית, כמדומני ששוחחנו כבר הרבה פעמים, וכב' כבר היטיב לדעת שהנהגתי בפירסומים השונים איננה רגילה להתבסס על השערות, ולא על המומחים. והרוב המוחלט של הדברים הגם ששמעתים גם מן המומחים בני ברית ושאינם בני ברית, טרחתי לוודא אותם ולראות אותם בעיני כדי להבטיח את הדברים כאשר אני מביאם

לפני גדולי ישראל או כאשר אני מפרסמם לציבור הרחב. על כן הדגשתך את המילה "הסבר" היא מיותרת לחלוטין.

וקודם שאבאר, ברצוני להבהיר, שמעולם לא היה ויכוח או אי הבנה בין מה שפירסמו העדה החרדית לבין מה שאני פירסמתי, ועדיין הדברים תקפים. כאשר את כל הבדיקות שאנחנו עשינו הם היו מפרוסות ללא עור שמייבאת חברת "מעדני מיקי" ומהם הם עושים את הפילה הרינג פרוסות עם צבע ואת ההרינג הכבוש. ואילו העדה החרדית בדקה את חברת "אלדג" שתחת השנחתה והיא בדקה את מה שקוראים "פילה פרפר עם עור", ושם הם אכן מצאו תולעים. ושוב לאחר שגם אנחנו בדקנו את הפילה פרפר הלזה, מצאנו בו תולעים ללא כל צורך בבדיקה כימית, אלא בעזרת בדיקה רגילה בשולחן אור, אלא שקל יותר לבדוק באור UV, כעין שאנו בודקים את דגי הסלמון. ואכן כל הבדיקות במבלה שנשלחה אליכם היא בדיקות על שולחן אור ובתאורת UV, גם יחד. וחשוב לציין כי כל מה שיש בדג אפשר לראות בבדיקה רגילה אמנם עם מאמץ, והבדיקה הקלה יותר היא בדיקה כימית, אך בוודאי שבדיקה כימית איננה מייצרת הרקום, אלא מסייעת לבדוק קל יותר. וכאשר האדם מתאמץ יותר יכול בוודאי למוצאם ללא בדיקה כימית. וק"ו כאשר מפוררים ידנית את כל בשר הדג כפי שנעשה בבדיקות שלפנינו.

כל שלמעשה אכן לא נתחדש כאן כלום, אלא שפעם ראשונה שנעשה כאן בדיקה מקיפה של כמה חברות וכוללת מאות בדיקות גם יחד, כדי לוודא את המצב האמיתי ולהגדיר באמת את האחוזים. חשוב לציין כי כל הבדיקות כאמור נבדקו בתאורת UV ולאחר שלמעשה פוררו את כל בשר הדג, כך שהם בדיקות של 100% ותוצאות שאין כל אפשרות לסמות מהם. ויש כאן קביעות מוחלטת של הנתונים.

חשוב לציין כי עיקר הבדיקה נעשתה להבהיר אחת ולתמיד לציבור את המצב האמיתי, בפרט שנאמרו דברים סותרים, ולפעמים בקיצוניות, כעין מה שציטט הגרמ"ש קליין שליט"א בתשובתי את דברי בודקי הבד"ץ העדה החרדית שעל פי רוב יש בבשר, והדברים אינם נכונים בתכלית, או שהם דיברו על דפנות במן הדג או שהציטוט לא היה מדויק. ועל כן ביצענו את הבדיקות המקיפות הללו.

לבקשתך לקבל הסבר, כבר הסברתי לך בעבר בעל פה ובכתב, ואשוב עוד לתמצת את הדברים.

כפי שכבר כתבתי לך בבדיקה האחרונה שעשינו בנורבגיה אצל הייצרן שמספק את דגי ההרינג לחברת "מעדני מיקי" עשינו מחקר שכלל כמה ביקורים שם, ושם ראינו בבירור, שכל דג שעלה מבריכות האיחסון בעודו חי [כאשר שם הדייג הוא יומי, וכל הדגים נכנסים חיים לבריכות איחסון, ובאותו יום כבר מייצרים מהם מוצר סופי, והכל באמצעות מכונות אוטומטיות מיוחדות ומשוכללות מאד]. כל הדגים שנפתחו היו התולעים מפותלות ונמצאות בתנומה ולא בתנועה. מאידך כל דג שייצא מן המים הקרים מאד ויצא לאויר המפעל ושהה בטמפ' של המפעל למשך זמן קצר ועל הידים

שלי הנחתי כמה תולעים מפותלות, שלאחר כ 15 דקות החלו לנוע על ידי, הם מתחילים להכנס לתנועה.

שיטת העבודה שם מחולקת לכמה רמות, הנקייה ביותר, היא שהדג החי נשאב נכנס למכונה ותוך כמה שניות הוא מופרד במכונה לשני חלקים, מסיר את כל הפנים, נחתך לשתי חתיכות, מוסר העור ממנו, נחתכים הקצוות, והוא עובר שטיפה ואריזה. בדגים אלו אין בנמצא כל תולעים בבשר הדג וזה בדוק ומנוסה במאות חתיכות. נוזה דרך אגב הפרוסות המיובאות ע"י החברה הנו' בהשגחה צמודה עבור תעשיית ההרינג הכבוש והפילה ממיאס בשמן – אם כי לפעמים גם להם יש חוסר והם מייצרים מפילה פרפר עם עור]. ולכן גם בבדיקות בארץ נמצא נקי. הרמה השניה היא נקייה פחות, כאשר הדג מנוקה מכל הפנים והשדרה ונותר כל בשר הדג משני צידיו ביחד כולל העור שעליהם, וכאן יש א. הסרון בנקיון מושלם בבשר הדג ולעיתים מוצאים שיירי פנים [שבהם יש תולעים שנכנסים לבשר] ויש גם שהיה ארוכה עד תום העיבוד, ויש תולעים שחודרים לבשר, אלא שעדיין זה מיעוט קטן [ומהבדיקות האחרונות רואים שזה פחות מ 10%]. אפשרות נוספת היא של דג שלם ללא בני מעיים, ואז התולעים שנשארות תפוסות בדפנות הבטן חודרות אל הבשר [כי אין להם בני מעיים היכן להתחפר והם מתחפרים בבשר], וזה כבר קרוב לרוב ממש. ויש שהשיווק הוא עם בני מעיים, ואז התולעים נשארים גם בבני המעיים וגם חודרים לבשר, וזה בהיקף של כ 30% כפי שרואים בבדיקות האחרונות. ודרך אגב כל אותם שמשווקים עם בני מעיים ומגיעים עם מי מלח לארץ, רבים מן התולעים עדיין חיות, ואפשר לראות זאת בעיניים.

וכל זה הסבר מדויק ולא השערה, ולא דמיונות אלא מה שרואים בעיניים. ועפ"י יובן גם המצב של הנגיעות בדג המרלוזה בארגנטינה, שמה שמיוצר עם עור באוניות ננוע בבשר הדג סביב ה 10% וברוב הפעמים פחות מזה. לבין מה שמיוצר במפעל שזה בדרך כלל בחזקת נקי, כיון שזה דייג טרי המגיע עם קרח והתולעים בתנומה ובמפעל הם עוברים ניקוי מידי והסרת העור ושטיפה, [אמנם זה לא מכני, אך זה מהיר מספיק], והבשר בחזקת נקי. וזה ההבדל בין המרלוזה שמקורה מארגנטינה לאותה שמעובדת בסין ומגיע מאלסקה ומצבה כעין הסול, הפולוק והסלמון שמגיע משם. ששם הדגים יורדים אל הסיפון, מנוקים מבני מעיים, אך משאירים את דפנות הבטן ושאריות בני מעיים בתוך הדג, והתולעים נכנסות לתנועה וחודרים אל הדג. ולכן נגיעותם גדולה מאד. ודינם כחזקת ננוע ממש.

לסיום יידי, זה ההסבר וזו המציאות. ועל פי כללי ההלכה יש להכריע על כל דג על מיקומו, אופן עיבודו, וכו'. ולכן המשתמש בפרוסות הרינג שמקורם מנורבגיה ומגיעים לארץ כשהם פרוסות צד אחד ללא עור, הרי שהם בחזקת נקיים בוודאי, וזה עדיף. וגם המשתמש בפרוסות שמקורם מפרפר שלם עם עור, לאחר החיתוך לפרוסות והעיבוד יש לו על מה לסמוך להקל לכתחילה.

בברכה, ידידך
שניאור זלמן רווח

בזה תם וגם נשלם, הדיון הנוכחי אודות החשש לתולעי אניסאקיס בבשר דגי ההרינג, ומהבדיקות המקיפות שנעשו במעבדה אנו למדים, שפעמים והחומר גלם ממנו עשויים פילה המטיאס בשמן או ההרינג הכבוש הוא נקי לחלוטין מכל חשש תולעים, ואם כן ק"ו שהמוצר הסופי נקי. וגם החברה הארכת שמייצרת מחומר גלם שהוא בחשש נגיעות מכל מקום המוצר הסופי נמצא נקי, כך שהתשובה ההילכתית שכתבה הגאון השקדן הרמ"מ קארפ שליט"א שרירה וקיימת.

אמנם על כך העיר הגרש"ז רווח שליט"א - יו"ר המכון, כי בארה"ב הדייג של דג ההרינג שונה והוא נידוג באוניות הדגות לטווח ארוך ולא דייג יומי כפי שמצוי בנורבגיה, ובאונייה מסירים את בני המעיים ומקפיאים את הדג, כך שכמבואר לעיל הנגיעות בבשר הדג היא מרובה ביותר, ולפי המידע שבידינו גם את הפרוסות הם עושים לעיתים תדירות מדגים שלימים ולא מפרוסות כלל, ואם כן כל ההיתר מתאים, לאופן העיבוד כפי המצוי בארץ ישראל, ולא באם הוא מעובד באופן שונה.

מדור ספרים חדשים

פתח דבר

כפי שכבר צייננו במאמר הפתיחה, בגיליון זה אנו אנשי בשורה בתחום הוצאת הספרים, כאשר שלשה ספרים נכבדים וחשובים יוצאים לאור בימים אלו במסגרת המכון למצוות התלויות בארץ.

א. ספר "משפטי שמואל" מאת הגאון רבי שמואל ב"ר אברהם הכהן זיע"א מחכמי פאס – מרוקו שנערך נערך בתוספת הארות ומראי מקומות ע"י צוות רבני המכון למצוות התלויות בארץ. על הוצאתו לאור של ספר זה מכתב היד כתבנו בנפרד לעיל במדור גנוזות, ולהלן יובאו פרטי הספר וכן דוגמא.

ב. "שו"ת שש משזר" להרה"ג רבי שניאור ז. רווח שליט"א ראש המכון, על ענייני אוה"ח, י"ד וקונטרס תולעים בדגים.

ג. ספר "תורת ערלה", חידושים וביאורים חקרי הלכות וביורוי דינים בהלכות ערלה מאת הרב יוסף צברי שליט"א. להלן נפתח שער לכ"א מהספרים החדשים, ונביא אף סימן לדוגמא מתוך הספר כצורתו. ויה"ר שנזכה להמשיך הלאה בעבודת הקודש זו, עשות ספרים הרבה, מתוך בריאות רווחה ונחת כל הימים.

ספר משפטי שמואל

משפטי שמואל – ספר שחיברו הגאון **רבי שמואל הכהן** זצוק"ל, ובו הגהות והערות על פירוש הר"ש והר"מ למשניות דסדר זרעים וכן הוספות וביאורים וציורים להמחשת הדינים הנלמדים. כמו כן הוספות שונות וייחודיות, כמו ביאור ארוך על המשנה פרק ג משנה א' "ערוגה שהיא ששה טפחים וכו'" שנוספו לו קיצור פירוש הר"ש והר"מ על משנה זו, ביאור ארוך בדברי הר"מ על משנה זו, ביאור בדברי הירושלמי על המשנה הנ"ל וביאור בפ' רש"י ותוס' על דין ערוגה. וכן לגבי משנה ה' בפרק ה' "הנוטע ירק בכרם וכו'" שהוסיף עליה קיצור פירוש הר"ש והרמב"ם על המשנה. כמו כן כתב המחבר ביאור רחב בתוספתא דפרק ד במסכת ביכורים "אנדרוגינוס וכו'", הנחלק לפירוש קצר וביאור ארוך.

הגם שרבות מהגהותיו תוקנו בדפוסים הבאים, מכל מקום חשיבות יש לו לכת"י זה, להגהותיו שטרם תוקנו, לפירושו הנוספים על דברי רבותינו הראשונים, לעריכת הדברים ולקיצור דברי הראשונים באופן מיוחד כפי שטרח המחבר זצ"ל להדגיש כמה פעמים שמטרתו להקל על התלמידים בסוגיות קשות אלו.

בתחילת הספר נוספו דברי הקדמה של הראש"ל הגרש"מ עמאר שליט"א אשר מאריך בחשיבות הוצאת ספרו של רבנו לאור וחשיבות הספר ללומדי סדר זרעים.

כמו כן מובא מאמר ארוך ומפורט מאת הרה"ג רבי משה עמאר שליט"א ראש מכון אורות יהדות המגרב, על תולדות המחבר שחי בשלהי המאה ה"ז ובתחילת המאה ה"ז בעיר פאס אשר במרוקו.

בספר מובאים גם הסכמות אוטוגרפיות להדפסת הספר מהרה"ג רבי אהרן אבן חיים ורבי יעקב הצרפתי.

הספר על כל חלקיו מתפרס ע"פ 157 עמ'.

שות שש משזר

שו"ת שש משזר, להרה"ג רבי שניאור ז. רווח שליט"א, העומד בראש המכון למצוות, מצטרף לסדרות השו"ת הקודמות של המחבר, כאשר בסדרה זו הרחיב המחבר את גבולו והוציא לאור את חיבוריו ותשובותיו לא רק בענייני זרעים ואיסורי שרצים אלא שאלות ותשובות, מאמרים ובריורי דינים על חלק אורח חיים ("ב סימנים) ויורה דעה ("כ"ה סימנים). ובע"ה בכרכים הבאים ירוכזו תשובות באבה"ע וחו"מ. כמו כן צירף המחבר לספר זה קונטרס מיוחד בענייני תולעים בדגים המכיל כ"ב סימנים ובו ריכוז גדול וייחודי של כל המכתבים והתשובות וכן מו"מ הלכתי עם גדולי הפוסקים בארץ ובעולם, כולל דעתם של מאורי הדור שליט"א הלכה למעשה, הדברים נכתבו על ידו במהלך השנים האחרונות לאורך כל מערכת הקודש עליה ניצח הרב המחבר בנוגע לזהירות מאכילת דגים הנגועים בתולעים בכלל ובנוגע לתולעת אניסאקיס בפרט.

מלבד ההיקף העצום שמתגלה בתשובותיו של הרב המחבר שליט"א והחתימה היסודית עד לחקר הדין הלכה למעשה, הרי שבתשובותיו עוסק הרב המחבר בהרבה מאד נושאים הלכתיים מרתקים ומעוררי עניין, ונביא על קצה המזלג מקצתם, כגון נער שנולד בחודש אדר ונעשה בר מצוה בשנה מעוברת באיזה אדר הוא נהיה "בר מצוה", דין ברכת הנהנין על לבבות דקל, מאמר מרתק ומפורט בנוגע לעלי תה האם נכונה העובדה שהם עוברים קלייה בתהליך עיבודם ונפ"מ על אופן עשייתם בשבת וכן בנוגע לכשרותם באופן כללי. בענין מנהג אכילת הסימנים בלילות ראש השנה, אודות טפילי המים המצויים במי השתיה בניו יורק, בדין חרקים שאינם ניכרים אלא בעזרת אמצעים טכנולוגיים, סימני טהרה בחגבים, והאם מותר לאוכלם בזמנינו ועוד ועוד...

הספר מעוטר בהסכמותיהם הנלהבות של רבותיו של המחבר, ובראשם מרן ג"ע הראש"ל רבי עובדיה יוסף שליט"א, ומו"ר של הרב המחבר הראש"ל הגרש"מ עמאר שליט"א, אשר האריכו בתוך דברי הסכמתם בשבח הספר ובשבח מחברו.

הספר על כל חלקיו מכיל 368 עמ' ונערך בסיוע והשתתפות של צוות המחלקה התורנית של המכון למצוות התלויות בארץ.

ספר תורת ערלה

תורת ערלה על הלכות ודיני ערלה בעיון מקיף עד הדין להלכה ולמעשה מאת הרה"ג **רבי יוסף צברי שליט"א** שכבר פקע שמייה בספריו האחרים, שהיה מחשובי הלומדים בכלל זרעים של המכון, ועסק ושקד שם על תורת זרעים. המיוחד בספר זה שכל הלכה מובאת ממקורה בש"ס, בראשונים, אחרונים ועד פוסקי הלכה של זמנינו. כולל תמצית ההלכה למעשה, למען ירוץ הקורא לדעת כיצד לנהוג למעשה.

הספר מכיל כ"ה סימנים כאשר לפנייהם מובאים בחלק הראשון של הספר כל ענייני ערלה במדרש, באגדה, ברמז ובסוד. כמו כן מובא בספר קונטרס מיוחד של קיצור דיני ערלה מסוכמים ומלוקטים מספרי המכון. הספר על כל חלקיו מכיל 376 עמודים. הספר נערך בסיוע והשתתפות צוות המחלקה התורנית של "המכון למצוות התלויות בארץ".

"ייחודיותו של ספר זה, שהוא ממזג בתוכו הלכה, בירורי דינים, עיוני סוגיות, כשבכל סימן נשזרים אלו באלו מעשה אומן עד המסקנה אליבא דהלכתא.

נציין כאן נדון מעניין בו עוסק המחבר בדין ברכת האילנות על עצי ערלה, כאשר בסימן זה מתמזגים ענייני ברכת השבח עם ענייני איסור ערלה. כמו כן בסימן האחרון בספר עוסק המחבר בנדון מעניין הלכה למעשה בעיר מגוריו בנוגע לעצי זית הנטועים לאורכם של הכבישים ובעוברים פעם בסמוך אליהם ראה שיש הקוטפים מהעצים, וכותב ע"ז המחבר, "ועלה בדעתי לברר האם אין חשש בדבר מחמת דיני הערלה דבעינן שיחולו על הזית כעץ פרי. ומתוך כך נסתעפתי לכמה ענינים השיכים לזה. במאמר זה בעז"ה יתבארו השאלות הבאות: מה דין עצי פרי הנטועים לנוי השדרות ובגנים הציבוריים לגבי ערלה. כל אדם הלוקח נטיעת פרי מן המשתלה ונטועה מחדש בגינתו, האם חייב למנות שוב ג' שנות ערלה מחדש. מה דין אדם שנטוע עץ פרי כאשר כוונתו אח"כ להשתמש בפרי שיגדל לצורך ריח בלבד ולא מאכל, או שרוצה אח"כ להשתמש בו לצורך מחקר שעושה, או שנטועו לצורך רפואה בלבד, האם חייב בערלה משום כך.

יתן ה' להרב המחבר שליט"א שיזכה לכתוב ספרים הרבה מתוך בריאות גופא ונהורא מעליא ברכה והצלחה בכל העניינים אמן.